

MEDICINAE
THEORETICAE
ELEMENTA

AUCTORE

NICOLAO ANDRIA

A. & M. D.

*In Regio Archigymnasio Neapolitano pub.
Prof. Acad. Natur. curios. Berolin.
Georgoph. Florent. Acad. Reg.
Lycien. Socio, &c.*

N E A P O L I

Ex Officina VINCENTII MANFREDII.

SUPERIORUM FACULTATE.

MDCCLXXXVIII.

I N D E X

C A P I T U M.

PROLEGOMENA, pag. 1

HYGIOLOGIA, 3

C A P U T I.

De sanitate in genere, ejusdemque phaenomenis. 4

C A P U T II.

De sanitate in specie, ejusdemque phaenomenis. 9

C A P U T III.

De regulis, quibus firmior valetudo reddi potest, & conservari. 16

PA.

PATHOLOGIA. pag. 63

C A P U T I.

De natura morbi, & ejusdem differentiis. 65

C A P U T II.

De cauffis morborum. 80

C A P U T III.

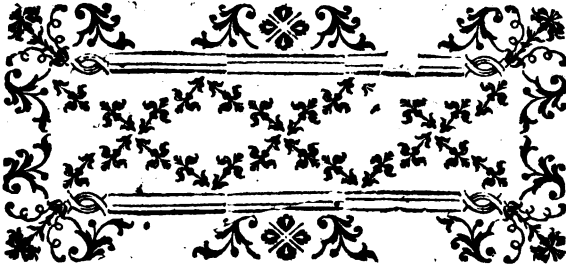
De morborum syntomatibus. 102

C A P U T IV.

De signis morborum. 106

C A P U T V.

Therapeutica. 146

MEDICINAE THEORETICAE
ELEMENTA.

PROLEGOMENA.

Adtenus corpus humanum , ut
Physicos decet , in Physiologia
consideravimus ; nunc vero ut
Medici debent , illud examini
subjicere oportet. Porro Medi-
corum munus est, rectam cor-
porum nostrorum valetudinem firmam redde-
re, vel lapsam restituere; atque hinc non mo-
do morborum , sed & perfectae sanitatis hi-
storianam perspicuam illis esse debere, satis ap-
paret. Duplex ergo habetur Medicina ; alia
Antepr. *A* *enim*

enim secundam valetudinem respicit, sive san-
 nitatem sic propria dictam, & omnes vias,
 quibus illa optime tueri potest; altera adver-
 sam valetudinem considerat, tum & modum
 quo ipsa tandem aliquando integra reddi ut-
 cunque valeat. Dum vero de utraque nunc
 tractationem explere curabimus, ut recte
 idipsum fiat, primum de ea, quae sanum
 corporis statum, postea de illa, quae infir-
 mum perpendit, sermo instituendus erit. Enim-
 vero omnis morbi scientia relationem habet
 cum scientia salutis, quae statum naturalem
 constituit corporum nostrorum; ita ut sine
 hac ne ulla quidem morborum notitia haberi
 poterit, vel saltem imperfecta, quae habebitur,
 censenda erit. Quapropter in duas partes haec
 Medicinae elementa divisa exhibemus. Prima
Hygiologia est, sive generalis sanitatis tracta-
 tio, cui & *Hygienem* conjungimus, metho-
 dum nempe, qua sanitas integra conservari po-
 test. Altera *Pathologiam* explet, generalem
 scilicet de morbis sermonem, quae sociam
 habet *Therapeuticam*, sive methodum iis ad-
 ministrandis opportunam, quibus res aegro-
 tantium optime dirigi possit, ac sustentari.

H Y.

H Y G I O L O G I A .

HAec Medicinae pars, quam *Hygiologiam* appellavimus non modo ex dictis omnis sapientiae medicae fundamentum statuit, verum ut certior, ac proinde utilior Medicina habenda erit. Quandoquidem saepius morbi exoriuntur, quos sanare impossibile est, cum impares artis humanae vires illis reparandis omnino inveniuntur. Eisdem vero vitare optime possumus, dummodo prae oculis ea semper habeantur, quae ex probe prius intellecta sanitatis conditione eidem sustentandae optime inservire queant. Mirum ergo alicui videri poterit, hanc ut plurimum ab hominibus neglectam prorsus inveniri; qui nullam ceteroquin medicinam esse facile sibi persuadent, praeter eam, quae aegrotantes respicit, quaeque infructuosa ut plurimum experitur, ac perpetuum nonnisi praebet humanae imbecillitatis argumentum. Maximum igitur hujus vitae bonum, quod procul dubio in sanitate consistit, eo modo homines curent, ut illaesum, quantum fieri potest, retineant; simulque persuasum habeant, quod semel amissum, vel nunquam, vel summa aliquando difficultate recipere valent.

Quod vero ad nos spectat, hoc modo in-

stitutionem nostram pertractandam suscipimus. Primo de generali sanitate, ipsiusque signis verba fient. Eiusdem inde sanitatis sub particulari aspectu, considerationem excipiemus. Tandem ea subjungere curabimus, quorum applicatione validam eandem reddere, & integram servare quisque valeat.

C A P U T I

De sanitate in genere, ejusdemque phaenomenis.

SAnitas ea vitae nostrae conditio dicitur, in qua integra manet facultas singulis corporis nostri particulis, ad proprias functiones rite exercendas. Omnes inquam, quae in humano corpore existunt particulae, peculiare functiones exercent, quae licet numerosissimae in primis videantur, optime tamen ad tres classes reducuntur. Hinc antiquissima inter Medicos recepta earundem divisio prostat in *vitales, naturales, & animales*. Functio *vitalis* dicitur, a qua vita immediatam derivationem agnoscit, ita ut haec sine illa nunquam

quam existat. Hujusmodi v. g. est actio cordis, & arteriarum, & respiratio. *Naturalis* appellatur, quae materiam corpori suppeditat, ac suppeditatam naturae nostrae assimilat. Ad hunc censum in primis referri potest digestio, haematosis, nutritio. Tandem *animalis* functio dicitur, qua nostri, rerumque extra nos positarum conscii evadimus, ut de sensationibus praecipue affirmari potest. Ex descriptis vero functionibus vitales & naturales omnibus organicis corporibus sunt communes, quibus idcirco cum vegetabilibus animalia conveniunt. Omnem differentiam animales functiones constituunt, quibus scilicet vegetabilia omnino, ut videtur, sunt destituta. Porro dum vivimus, perfectaue sanitate fruimur, solae vitales functiones indefinenter exercentur, nulla longiori quiete interposita; naturales vero & animales quandoque silent; quin ad vitam optime suscipiendam necessaria videtur earundem per vias intermissio. Hinc ad sanitatis vitaeque integritatem non perpetua omnium functionum exercitatio, sed sola in particulis incorrupta facultas requiritur, qua nempe functiones rite, cum opus fuerit, exerceri valeant.

Id vero primum ex dictis deduci posse videtur, quod vitae phaenomena functiones con-

stituant , quae cum optime processerint , & sanitatis phaenomena utique evadunt . Quamobrem , cum alicujus rei essentia a recta phaenomenorum consideratione praecipue deduci possit , hinc perfectae sanitatis indicia a bene ordinata corporis compage in primis desumere debemus (in qua scilicet omnium functionum facultas reposita videtur) inde vero a functionibus ipsis , quae ab illa , ut a proprio fonte manant . Duplici ergo ex capite ea , quam perfecta sanitas omnino requirit , facultas deduci potest , I^o. a consideratione scilicet modi , quo particulae a proprio germine extricantur , quemque jam extricatae retinent cum apicem perfectionis suae hominis machinatio adepta fuerit , quae quidem consideratio & a priori dici posset ; II°. a consideratione functionum , dum ipsarum fit exercitatio , quae non modo praesentem , sed integram facultatem esse , utique demonstrare valent ; atque hanc considerationem a posteriori , ut scholarum sermone utamur , appellamus . Hac profecto ratione sanitatis undique quaesita conditio optime dignosci poterit , & illustrari .

Integra itaque erit in primis facultas corporis , cum id a Genitoribus sanis , plena aetate , rara venere utentibus originem nanci-

sca.

scatur ; cum gestationis tempore Mater nec otio languescat , nec animi perturbationibus vexetur , atque unicum in utero foetum alat ; cum partus hiemali tempestate incidat , ac post plenam gestationem , quae novem integris mensibus in homine continetur ; cum prima vitae periodus , in qua machinae explicatio consummatur , longissima fuerit , ad vigesimum quintum vel trigesimum annum producta : praecipua enim Naturae regula in eo consistit , ut omnia , quae sunt , initium , & statum , & decrementum habeant , ac proinde in tria tempora distributa inveniantur , fere inter se aequalia .

Hanc , qua nunc detinemur , considerationem explet intuitio corporum jam perfectorum . Plena siquidem facultas functionis cujuscunque exercendae existimanda erit , cum peculiaris habitus particulis insit , quo earundem vigor , tum & recta dispositio facile dignoscatur . Ante omnia vero ad eam corporis regionem respicere oportet , in qua viscera vitalia conduntur , ac primariam idcirco sedem suam vita repositam habet . Thorax igitur amplius sit & latus , & paullo ad anteriora exprorectus , ut commode sic in interna ejusdem cavitate cor & pulmones contineantur , moveanturque .

quorum functio & respirationi , & circulationi maximum adminiculum praestat , robustissimi sint , unde externa abdominis superficies haud gibosa , sed compressa potius emergat . Magnum interea caput , in posteriori parte praesertim , adhuc requiritur , quo scilicet ampla sedes cerebro instruat , visceri scilicet nobilissimo , praecipueque universarum virium dispensatori . Membra inde omnia , omnesque artus , densa ac torosa musculatura tegantur , unde voluminosa quidem a carne fiant , non a pinguedine .

Quod si hujusmodi structurae commoda & facilis accedat functionum exercitatio , plenior adhuc erit membrorum facultas , ac proinde sanitatis conditio perfectior . Porro inter functiones vitales primum sibi locum vindicat functio cordis , & sanguinis circulatio , per arteriarum pulsum facile dignoscenda . Pulsus ergo magnus , & fortis , & aequabilis & constans , ac summa nonnisi difficultate mutabilis , optimum semper indicat vis vitae statum . Respiratio praeterea lenta sit , & aequabilis , & profunda , absque cujuscunque generis molestia , vel nimia pectoris agitatione . Digestio sit facilis , quam praecedat jucunda ciborum commestio , & refectens , famem sedans ; sequatur vero alva excretio dato tempore

recurrens, tarda potius & sicca. Nullus. adsit in ore foetor. Urina colorem habeat palearem, cum tenui sedimento, nec facile corrumpatur, potuique assumpto sere respondeat. Tarditas sit potius ingenii, difficilisque animi perturbatio; somnus vero profundus & reficiens. Sudor rarus, in summo nonnisi labore apparens, qui nec foetorem habeat nec colorem. Tandem labores facili tolerantia sustineantur, nec facilis a fortuita causa corporis mutatio accedat.

C A P U T II.

De sanitate in specie, ejusdemque phaenomenis.

Quae haecenus exposita sunt de generali sanitate maximam mutationem continuo recipiunt a peculiari plurimarum causarum activitate. Praecipua ad sanitatem temperandam est in primis climatum actio. Profecto tam sensibilis ab hac causa hominibus mutatio accedit, ut non unicam ab initio, sed multiplicem humanam speciem fuisse, facile cre-

eredatur. Quae tamen opinio, etsi a Cl. Viris recepta, observatione tamen falsa demonstratur. Homines quippe a zona temperata in frigidam, vel torridam translati, post plurimas generationes, nulla etiam promiscuitate foedatas, tandem aliquando *Laponum* corrugationem in frigida, vel *Aethiopum* praestitum corticem in torrida, nec desierunt contrahere.

Sed maxima est etiam in eadem regione hominum diversitas, quam perpetua formarum variatio sensibilem reddit. Quin admirabilem hanc formarum divitiam prolatam invenimus in ceteris animantium speciebus, tum & in vegetabilibus, ac in universa ferme Natura. Haec autem diversitas ut in externis particulis, sic etiam in internis fingi debet; nec non ipsam a diversa elementorum compositione primam originem ducere, verisimile videtur. Formarum igitur varitatio non modo externa & accidentalis censenda erit, verum etiam essentialis, quae sane peculiarem naturam in omni individuo constituit; unde externae partium variationi respondens semper inveniri debet interna structura, & facultas, & omnis functionis ratio. Hinc omnia diversa evadunt in hominibus; etiam morales qualitates, quae quidem cum physicis talem nexum conservant ut semper cum illis consonae

sonae videantur, ac pari passu procedant. Sequitur vero ex dictis, singularem cuicumque homini sanitatem esse; nam facultas propriae functioni exercendae, quae sanitatem constituit, in tanta, & tam sensibili particularum dissimilitudine discrepans continuo inveniri debet. Hanc veteres Medici *idiosyncrasiam* appellarunt, cui & peculiare appetitus, quibus homines vario modo occupari solent, adscribebant.

Atqui maximam idiosyncrasiae multiplici-
tatem, quae scilicet hominum numero respon-
det, impossibile omnino est describere; ne-
que ab hoc maximum praeterea valent Ars
Medica auxilium colligere. Nam tanta quidem
minutia non requiritur; ac sufficit, ad ea di-
gnoscenda, quae necessaria sunt, ut generalia
perspecta habeantur, quorum inde applicatio-
ne peculiari individuorum indigentiae appri-
me occurratur. Quapropter ad paucas classes
singularis quaecunque sanitas reducta fuit, quae
sub temperamentorum nomine antiquitus co-
gnitae sunt, & modo apud omnes Medicinae
Professores etiam veniunt. Omnia vero tem-
peramenta Veteres reducebant ad calidum, fri-
gidum, humidum, siccum, phlegmaticum,
sanguineum, cholericum, atrabile; quorum
quatuor prima a corporum qualitatibus, reli-
qua

qua ab intima eorundem natura, & constitutione deducta videntur. Atque hinc patet, in temperamentorum numero, sic primum a Veteribus definito, forte redundantiam esse, quam tollere, & breviati, & faciliori intelligentiae studere, idem videtur. Nam calor & frigus, & humiditas, & siccitas qualitates sunt, quae de sanguineo, vel phlegmatico, vel cholericico, vel atrabili temperamento optime dici possunt; ac proinde nullam cum his essentialem differentiam continent, sed iisdem describendis, aliquando fortasse inservire valent. Quamobrem quatuor tantum, quae ultimo loco dicta sunt, temperamenta admittimus, de quibus aliqua nunc subjungere, necessarium omnino existimamus.

In cujuscunque temperamentum historia non modo physica ejusdem consideratio a Medicis habita fuit, verum etiam moralis, quae nempe ab animi qualitatibus deducitur. Quandoquidem revera maxima esse solet vis temperamentum in immutanda animi conditione, ut perpetua observatio satis superque declaravit. Fateri tamen oportet, maximam etiam in his vim educationis & habitudinis esse, quae novam veluti naturam aliquando constituit; ita ut difficile omnino sit, ab animi motionibus veram temperamentum speciem divinare. Hinc
tu-

tutius semper erit singularis sanitatis, sive temperamenti phaenomena & signa a physica constitutione in primis deducere. Nam etsi aliquando ab educatione & haec ipsa immutetur, minus tamen cedit, ac naturali constitutioni tenaciter servandae aptior invenitur.

Sed ut ad rem ipsam proprius accedamus, haec in primis de phlegmatico temperamento animadversione digna proferimus. Pili rariores sunt, molles, albicantes; homines vero barbatuli; cutis color pallescens; habitus corporis tumidulus, mollis; inertia in motu, & lentor, & facilis defatigatio; pulsus parvus & tardior; frigoris sensatio dominans. Homines praeterea, hoc temperamento praediti, meticulosi sunt, & tardioris ingenii. Pro majori vero vel minori descriptarum qualitatum intensitate, pro ut nempe pallor & glabrities, & tumor, & frigoris sensus, & reliqua majora fuerint, vel minora, sic phlegmaticum temperamentum modo frigidum etiam dici solet, modo humidum. Solida molliora debilioraque, fluida vero serosa abundantiora & crassiora primariam descripti temperamenti causam constituunt.

Temperamentum sanguineum hisce notis praecipue declaratur: facies naturali rubore fucata, quo in animi motione facile universa sus-

suffunditur , accenditurque ; habitus corporis tumidulus ; pili flavi , vel fulvi , copiosi , facile incrementos ; venae amplae , ceruleae , ac copioso sanguine turgidae ; pulsus debilis , celer , facile mutabilis ; summa mobilitas , & frequens aestuatio ; ingenii alacritas ; maxima ad iracundiam proclivitas , quam tamen facilis pacatio sequitur . Cruoris exuberantia cum solidorum flexilitate physicam hujus temperamentum conditionem statuit . Sed & in hoc aliqua dari solet variatio , a qua calidi & sicci temperamentum conditiones unice deduci possunt .

Cholerica , sive biliosa temperies illa est , quae sequentia ut plurimum praebet observanda . Habitus corporis densus ; color cutis subobscurus ; pili nigri , copiosi , plerumque crispi ; sanguis crassus & densus , per robustiora vasa excurrens ; hinc pulsus fortis & celer , & magnum motus momentum ; parcior secretio , ideoque & tardiores excretiones , quae acriores humores suppeditant ; calor insignis ; maturata ingenii facultas ; ira facilis & pertinax . Tertia haec est temperamentorum gradatio , in qua fluida corporis pars densior & parcior evadit , solida vero firmior , & vigore auctior . Num acrior bilis indoles aliquid & huic temperamento adjumenti erit ?

Sequitur tandem temperamentum melancholicum .

lieum, quod ultimum terminum constituit siccitatis, qua corpora nostra quandoque occupari solent. Quandoquidem ingens in primis est siccitas & macilentia; calor praeterea in cute niger; pili itidem nigerrimi; maxima glabrities; summa pulsus & reliquarum functionum tarditas; quaedam in communi sensorio immobilitas, quae idearum tenacitatem, tum & cunctationem, & constantiam satis admirabilem quandoque producit. Hinc melancholici homines ad regenda maximi momenti negotia, quae scilicet profundiori contemplatione indigent, tum ad scientias promovendas, eas praesertim, quas maximam observandi, vel contemplandi patientiam requirunt, ceteris opportuniores semper inveniuntur.

Haec, quae nunc descripsimus, temperamenta mixta aliquando & simul confusa apparent. Nam praeter originariam dispositionem, quae ad determinandam temperamenti conditionem primo concurrit; maxima inde ad eam immutandam vis esse potest in sexus, & ciborum, & vitae rationis diversitate. Quin sensibilem ut plurimum mutationem in temperamentis aetas producit; ratio enim fluidi ad solidum, quae maxima est in pueris, incrementibus annis minor continuo evadit. Quae quidem omnia si cum his conjun-

gan-

gantur, quae superius de vi climatis, & animi dicta sunt, satis demonstrant, non modo singulis individuis singularem sanitatem esse, verumetiam cuique variam continuo fieri, idque majori vel minori celeritate pro diversa descriptarum causarum efficacia, & applicatione. Id vero Medicis perspectum omnino esse debet, ut in conservanda, vel reparanda valetudine, ea praesertim methodo abutantur, quae actuali tantum illius conditioni apta omnino & propria inveniatur.

C A P U T III.

De regulis, quibus firmior valetudo reddi potest, & conservari.

HAtenus de generali & singulari sanitate, ejusdemque signis dictum fuit. Nunc regulas proponere curabimus, quarum recta applicatio illam firmam semper, ac proinde vitam longaevam reddere valet. Id vero sub generali *Dieteticae* nomine communiter apud Medicos venit: quam quidem rite applicatam fundamentum vitae incolumitatis statuere, jam

jā̄m antea a nobis observatum fuit . Canones porro universae Hygiēnes ab his potissimum sumi debent , quibus vita sustinetur , ac sub *rerum nonnaturalium* nomine vulgo designantur . Sūnt autem *lex , aer , nempe , cibus & potus , motus & quies , somnus & vigilia , excreta & retenta , animi perturbata* . Dicuntur *nonnaturales* cum a natura nostra alienissimae sint , licet in illam bona applicatione continuo mutari , ac ejusdem inde partem constituere valeant . Antequam vero , quo pacto recta earum applicatio fieri queat , exponamus , generalia praecepta ad firmam valetudinem reddendam exhibere , opportuna res erit .

Nulli dubium videtur , bonam vitae conditionem a modo , quo ipsa in incunabilis dirigitur , ante omnia pendere . De primo autem hoc vitae periodo id moneri oportet , quod apud nos ea potissimum , quae a mulierculis sub diligentiarum & cautionum specie in usum trahuntur , noxia ut plurimum sint , vitamque maxime debilem reddant , & languore plenam . Experientia vero , quae prima rerum est magistra , ac optima quae a corporum nostrorum natura ratio educitur , haec , quae sequuntur , suadet diligentias . Statim ac mulier peperit , foetum aqua calidiuscula cum modico vino lavare oportet . Postea quotidie

Antepr.

B

ba-

balneum fiat, generale quidem, ex aqua, quae pro anni tempore plus minus frigida esse debet, nunquam calida. Infans praeterea ab inquinamentis sollicitè semper subducatur. Stragulis non opprimatur, dum somno cedit, nec in angustiore cubiculo detineatur, praesertim si nulla fuerit continenter in eodem renovata aeris perflatio. Post secundum vel tertium a natiuitate mensem quodcumque capitis operimentum tollatur; nec fasciis nimis stringendus infans est, aut thorace osseo, vel ligaturis, cum parum adoleverit. Post paucos menses, firmiori hoc pacto reddita machinula, pedibus solutis, supra solum relinquatur, ut ex se, nullo vel paruo adhibito auxilio, motus promere discat, & vires eodem tempore citius explicare. Lac matris cuiuscumque alio praeferri oportet, papariis per vices exhibitis, quae simplicia esse debent, primis praesertim temporibus. Hac quidem ratione tam firma redditur corpusculi compages, ut nullis inde affectionibus detineatur, quibus frequentissime pueri apud nos vexari solent. Quod quidem Cl. Virorum testimonio, nec non propria experientia ducti audacter affirmamus.

Ad generalia tuendae sanitatis praecepta pertinent in primis quae *Celsus* habet. *Sanus homo, qui bene valet, & suae sponis est, nullis*

*lis obligare se legibus debet . . . Hunc oportet
 varium habere vitae genus: modo ruri esse, mo-
 do in urbe, saepiusque in agro. Qui enim
 aequabili vitae genere nimis scrupolose deti-
 nentur, licet optima & stabili valetudine ple-
 runque fruuntur, facile tamen aegrotant, cum
 a consuetudine sua recedere velint, vel illam
 quandoque deserere omnino cogantur. Prae-
 terea, cum nota jam fuerit praecipua tempe-
 ramenti conditio, id homines satagant, ut
 quae facienda sunt, illam continuo moderare
 valeant. In omni enim temperamento dispo-
 sitio semper adest, qua quisque ad peculiare
 morbos ducitur, ut fusius in *Patologia* de-
 clarabitur. Idem ergo erit dispositionem
 illam moderare, ac a morbis praecaveri, &
 propriam idcirco sanitatem firmiorem conti-
 nuo reddere. Hinc quicquid calefacit & ro-
 borat phlegmaticis juvat, nocent vero refri-
 gerantia & emollientia. Contra in sanguineis
 juvat quicquid refrigerans est, ac temperans,
 nocent quae calorem & rarefactionem augent.
 In sanguineo praeterea temperamento, evacua-
 tiones optime ferri possunt, sanguineae praesertim,
 quae idcirco a Natura sponte aliquan-
 do moventur cum sanitatis emolumento. Bi-
 liosi maximam pariter opem recipiunt a refri-
 gerantibus, temperantibusque, tum etiam ab*

humectantibus. Melancholici autem solis nonnisi humectantibus restaurantur, & emollientibus, maximumque ipsis damnum inferunt evacuantia, & exiccantia.

Quod vero ad sex rerum nonnaturalium usum pertinet, generaliter advertendum est, regulam, qua recta fieri potest earum applicatio, a bona experientia in primis deducendam esse. Ipsius enim ope securius ad ea, quae conferunt, homines ducuntur: licet fateri simul oporteat, accuratam quandoque proprietatum considerationem plurimum etiam facere ad rectum sex rerum nonnaturalium usum in omni vitae & sanitatis regimine. Atque hinc nuda Medicorum observatio, quae saepenumero Naturae incessum absque sublimiori speculatione serviliter sequitur, potior, tutiorque inveniri solet, quam theoretica quaecunque discussio.

In sex rerum nonnaturalium historia, ob maximum & omnino necessarium usum in animalium vita sustinenda, primum profecto locum ab aere occupatur. Quandoquidem absque illo nullimode vivere possunt terrestria animalia; unde merito ab aliquibus aer pabulum vitae appellatur. Multiplex interim ejusdem titulus extat, quo naturae nostrae tam necessarius evadit. Etenim praeter physicam ejusdem actionem, quae in pondere consistit, & elasticita-

te,

te, & temperie, quaeque undique corporibus nostris applicatur; alia quidem est, qua respirationi inservit, complicatissimae scilicet ac primariae oeconomiae animalis functioni. In hac porro aliquid semper sanguis, per pulmones excurrens, ab aere recipit, aliquid a sanguine recipit aer, perpetua sic facta commutatione, quae tam vitae est necessaria, ut praecipuum constituat ejusdem elementum. Consuli omnino de his debent, quae sparsim in Chemiae, tum & Physiologiae elementis exposuimus.

Id vero nunc advertere oportet, aerem tot visibus haud certe unica tantum qualitate destinari. Quandoquidem in atmosphaera multiplices sunt conditiones, physicae aequae ac chymicae, quae omnes simul concurrunt ad specificam constituendam ejusdem actionem supra corpora nostra. Hinc maxime deceptos eos credimus, qui sub unico aspectu aerem contemplantes, id pernoscere nimia facilitate sibi suadent, quod in illo invenitur vitae necessarium. In aere v. g. adest inter cetera respirabilitas. Verum haec haud sola conditio est, quae aerem saluberrimum constituit; potest namque aer dari alio respirabilior, qui tamen micidiali adveritate hominis valetudinem aggreditur; dum interea minus respira-

bilis tam vitae infaustus quandoque non invenitur. Patet id comparando aerem cubiculi, a quamplurimis absque renovatione respiratum, cum illo, qui aestiva vel autumnali tempestate in stagnantium aquarum vicinia extat. Primus sane in *eudiometricis* periculis altero respirabilior invenitur. Ast in illo homo sanus, somno cedens, nullo morbo afficitur, in hoc vero irreparabili peste illico ut plurimum vexatus occumbit, vel diu inter extremos languores luctatus summa nonnisi difficultate restituitur. Quod in primis ii Medici noscere debuerant, qui leviter nimis de aeris salubritate aliquando discernere ausi sunt, solo *eudiometro*, maxima ceteroquin negligentia adhibito. In hujusmodi experimentis sola effectuum observatio tutior est, quam ideo sequi oportet, omnia alia neglecta. Forte tempus erit, in quo Medicis, diversimode agentibus, rerum naturam agnoscere dabitur. Veremur tamen, ne haec, tam felix & jamdiu desiderata, physicarum scientiarum epocha remotior adhuc a nobis sit, quam vulgo creditur.

Sed ut propius ad rem nostram accedamus, paucis quae de aeris salubritate quotidiana experientia docuit exponemus. Ut aer optime cedat hominum saluti, qualitates habere debet, quarum aliae positivae, aliae negativae

~~.....~~
 vae esse solent . Debet nempe in pri-
 mis eam crassim possidere , quae sapienter a
 Natura definita fuit , quaeque talis est ut in
 salubriori terrestri atmosphaera $\frac{2}{3}$ circiter ab
 aere *phlogificato* componantur , $\frac{1}{4}$ ab aere
dephlogificato , minimula vero portio ab aere
fixo . Cum vero ex omnibus hisce aeris spe-
 ciebus solus *dephlogificatus* immediatum usum
 in respiratione habeat , mirabitur forte aliquis
 quod a sapientissimo Conditore non eo modo
 res in atmosphaera dispositae sint , ut major
 quantitas ab aere dephlogificato componatur .
 Et re quidem vera animal in determinato hu-
 jus aeris volumine , arte collecto , facilius quam
 in aere communi vivit & respirat . Verum fortu-
 nata haec vita longior nusquam erit ; cum
 ipsamet vitae alacritas diuturnitati opponatur .
 Huic enim idem prorsus eveniret ac candelae
 quae licet in aere dephlogificato vividiorum
 flammam emittat & quadruplo fere majorem
 veruntamen ob expeditissimam exustionem ci-
 tius consumitur . Si vero contrario modo res
 procedat , ac aeris respirabilis quantitas minor
 continuo fiat , tunc deficit pabulum vitae
 ipsaque languescit & extinguitur . Quapropter
 ut nec citius consumatur , nec languide pro-
 cedat cum spiritus elisione , ea fieri debebat
 in atmosphaera crassis , quam experimenta jam

demonstrarunt , quaeque idcirco ut precipue habenda erit ejusdem aeris conditio , ad vitam necessaria .

Oportet praeterea , ut aer vitae integritati inservire optime possit, ipsum nullo inquinamento foedari ; hoc enim duplici ex capite descriptam vitae integritatem laedere valet . Vel enim aeris respirabilis quantitatem imminuit , ipsum in dato atmosphaerae volumine rariorem reddendo ; vel propria , simulque adversa naturae nostrae actione operatur , qua quomocumque applicatum ingentem humanae machinationi vastationem inducere potis invenitur . Sed & in hoc diversi dari possunt casus , quibus varia semper redditur supra corpora nostra aeris operatio , quosque tamen breviter describere , ut recepta methodus requireret , impossibile omnino videtur ; unde generalia tantum attigisse , sat erit .

Hac porro duplici conditione (quarum prima positiva est , ac descriptam crasim in atmosphaera supponit ; altera negativa , quae nempe omne inquinamentum excludit) donatur in primis aer campestris , ventis leviter agiratus , mediae altitudinis , solo incumbens aridulo , vegetabilibus instructo , quae tamen perpetuo gaudeant solis aspectu , ab aquis stagnantibus non modo immunis , sed remotissimus ,

mus , ne scilicet ventorum activitate nimis humidus reddatur , vel effluviis conspurcetur a corruptione aquarum suppeditatis . Quae quidem omnia cum in collibus praecipue locum habeant , hinc aer in his locis salubrior prae ceteris experiri solet . Quo magis ergo a descriptis conditionibus aer recedit , eo insalubrior habendus . Atque ab his principiis regula deducenda est , qua & civitates & particularia hominum domicilia collocare oportet ; in quibus definiendis optima sunt quae in lib. *Hippocratis inveniuntur de aere , aquis , & locis* . Speciatim vero advertendum , ut in aedium fabricatione ea potissimum positio eligatur , quae orientem potius vel meridiem respiciat , quaeque optime sit a ventis perflata , & a sepulchretis , & cloacis , & ab alia quacunque putredinis sede remota . In interiori vero habitatione continua fieri debet aeris renovatio , fenestris ad hunc finem optime dispositis .

Praeter vero generalia haec praecepta , alia sunt , quibus aer idoneus reddendus semper est peculiari temperamentorum conditioni : in quibus tamen distandis ea generalis regula praec oculis habenda , quam superius explicavimus , quamque ab ipsamet temperamenti constitutione tantum deducere fas erit . Corporibus nempe siccis acidisque aer convenit , contraria qualitate

te

te donatus, qui scilicet humidulus sit & va-
pidus. Hujusmodi censei debet aer, qui hu-
miliores stratus in atmosphaera constituit, in-
cubirque solo, quod sylvis, & arboretis abun-
dat. Phlegmaticis vero, inertis serositate sca-
tentibus, aer succus seligendus, qui sublimio-
res in primis atmosphaerae regiones occupat,
ac proinde collinarum & montium cacumina,
ut ex observatis a *D. De Saussure*, & *De Luc*
satis superque apparet. Eodem modo aestuan-
tibus frigidulus, frigidis calidulus assignandus,
ita tamen ut extrema vitentur semper. Quia
ea prudentia omnia ordinare oportet, quam
consuetudo reposcit, & peculiaris vitae mo-
dus. Nam in his experientia primum locum
sibi vindicat, quae tamen theoreticis princi-
piis aliquando opponitur. Exemplum suppe-
ditat aer natus, qui potior plerumque a Me-
dicis habetur, licet quoad reliqua deterior.

Sed non minori cura ea omnia dirigere
oportet, quae ad victum & potum spectant.
Ab his enim omnis structurae & vitae animalis
materia manat; cujus idcirco condiciones im-
mediatam praecipuamque a victu & potu de-
rivationem agnoscunt. De quantitate vero ci-
borum id in primis advertendum, ut ipsa ro-
bori corporum continuo respondeat, ac proin-
de nunquam absoluta, sed relativa semper
ejus-

eiusdem consideratio esse debet . Securior est regula , quae cuique a Natura praescribitur , quaeque a famis sensu in primis deducenda ; nisi quod hanc Naturae vocem difficilius homines distinguere solent , qui saluris , condimentisque palatum irritant , ac naturalem indigentiam cum artificiali pessime confundunt . Generatim in hoc extrema sunt semper vitanda , inopia enim & largitas aequae nocent . Ceterum id semper verum erit , quod in sobrietate maximum consistat integrae valetudinis & longaevitatis adminiculum , praesertim cum infirma viscerum constitutio vires assimilatrices debiliores possideat . Atque hinc prudenter sese gubernant , qui a pastu nunquam satiati discedunt , sed aliqua semper esurie detenti .

Verum & praecipuam in victu attentionem requirit qualitas ciborum . Alimenta hominibus animalia aequae ac vegetabilia suppeditant , a quibus digestionis ope succus educitur , in naturam nostram facile transmutandus . Jamdiu a Philosophis , & Medicis quaestio agitata fuit , num cibus vegetabilis animali praeferri debeat , vel contra . Ipsa tamen inutilis videtur ; cum ea , quae ultro citroque adducuntur ad utramque sententiam tuendam , etsi vera fuerint , nihil tamen demonstrant nisi opportunam ab utraque substantia materiam suppeditari

tari posse, qua corpora nostra optime reficiantur. Neque huc valet analogia ab animalibus phythophagis & sarcophagis petita; nam haec utrique sententiae favet, nullamque idcirco destruit, iterumque indicatam quaestionem inutilem declarat. Nihilominus si medicae considerationi locus concedatur, forte cibum animale[m] opportuniorem nobis esse, invenietur; & eo quidem magis quod nec, ut id probetur, experientia deficiat, vel optima ratio. Quandoquidem, eo directa videtur succorum elaboratio, ut ab alimentis tenuis tandem gelatina extrahatur, qua immediata particularum nutritio perficitur. Quapropter opportunior faciliorque cibus semper existimari debet, qui succum continet eo modo elaboratum, ut ultimae perfectioni proxime accedat. Id vero de cibo tantum animali dici posse, nulli dubium erit; cum progressus assimilationis in vegetabilibus vix adumbratus inveniat; qui in animalibus, novae machinationis vires passus, perfectior tandem redditur.

Ob eandem rationem fieri etiam debet, ut non omnia vegetabilia aequae disposita sint ad corpora nostra optime nutrienda. Bona enim nutritio non modo abundantior[m] materiam alimentitiam in cibus requirit, verum etiam optimam in eadem materia dispositio-

tionem, ut quicquid excrementitii continet facile deponat, ac ultimum assimilationis terminum pari inde facilitate adipiscere valeat. Vegetabilia igitur, cum crassa fuerint & viscida, licet gelatinosa alimentitia substantia sca- teant, insalubriora ut plurimum experiri so- lent, cum vires humanae machinationis im- pares plerunque inveniantur iisdem subigendis, ut apta nutritioni reddantur. Saluberrima vero evadant, si fermentationis vires antehac pas- sa, congruam præparationem recipiant, qua quicquid viscidum est & tenax, attenuatur, & resolvitur, ac eam tandem induere muta- bilitatem queat, quæ assimilationi faciendæ omnino est necessaria. Praecipuum hujus ve- ritatis exemplum suppeditant semina farinosa, & legumina; quæ quidem inter cetera abun- dantiori scatent materia alimentitia, crassa tamen & viscida, quæ proinde summa non- nisi difficultate in substantiam nostram conver- titur. Fac vero, ut massa triticea azyma, quæ ponderosa est, & iners, opportuna præ- paretur fermentatione, in panem convertetur, in cibum nempe, qui eodem tempore alimen- titia substantia turget, & facile assimilatur. Hinc vegetabilia, quæ nullam vel insensibi- lem fermentationem ferre sinunt, durissima experiri solent, ut in farina *maiz* subacta.

con-

~~.....~~
 continuo observamus . Atque ob eandem rationem fieri etiam debet , ut herbae & mitia poma , in quibus facilis est fermentatio , facili etiam digestionem subigantur . Quapropter in victu vegetabili haec ut generalis dieteticae regula haberi poterit , quod nempe facilius prae ceteris digerantur quae fermentationi sunt proniora .

In his tamen saepius eo modo res a Natura sunt ordinatae , ut quae nimis alibilia sint , assimilationi minus disposita inveniantur , & contra . Nam quod alit materia est gelatinosa , quae cum abundans fuerit , crassa , & densa plerumque esse solet , ac proinde fermentationi , nec non assimilationi minus disposita . Id modo advertendum remanet , quod fermentatio non pro assimilationis causa accipienda sit , ut forte ex his , quae dicta sunt , alicui inferri posse videbitur , sed pro indicio tantum mutabilitatis , a qua assimilatio pendet , quaecumque demum fuerit ejusdem natura .

Interea ex dietis deducere possumus , ratione assimilationis , quam cibi ferre debent , ne inuriles graviorefque evadant , animales substantias primum locum occupare , eas praesertim , quae succo scatent haud pingui vel nimis gelatinoso , sed tenui , & optime elaborato . Inde vegetabilia sequuntur , quorum ta-
 men

men alia aliis sunt praeferenda . Quae enim nutritibili materia abundant, ac praeparationem a bene directa fermentatione ferre valent, optima sunt; nam bene enutriunt, nec gravant. Proxime accedunt ea, in quibus fermentatio facilis est, licet ob inopiam nutritibilis materiae minus feliciter vitam, ejusdemque vires sustineant. Ultimo tandem loco vegetabilis crassissima recensenda veniunt, quae scilicet terrestri tantum principio abundant, vel succum gelatinosum continent, nulla opportuniori praeparatione domabilem, omnique assimilationi idcirco ineptum.

Quamvis vero haec omnia talia esse videantur ut exposita sunt, modus tamen & in his admitti debet, quem excedere, periculosum existimamus. Aliquando enim convenit, ut ciborum assimilatio haud maxima facilitate procedat; terminus quippe adest, in quo substantiarum *animalisatio* perfectionem suam adipiscit, & in quo tamen non consistit, sed ultra semper ducitur, donec integra obtineatur partium resolutio. Id praecipue de cibo animali dicendum, cujus facilis assimilatio consumptioni disponit, sive ultimae elementorum separationi, ad quam sponte tendunt omnia organica corpora. Hinc conservationi nostrae optime ducit mixtio ciborum animalium

lium & vegetabilium ; nam nimiam illorum affimilationem, quae proxima est corruptioni, temperat adventus substantiae vegetabilis, a finali organica corruptione adhuc remotioris. Et contra vegetabilium cruditati auxiliatur facilior substantiae animalis affimilatio. Atque hoc modo diversa ciborum indoles medium illud temperamentum constituere valet, quod naturae nostrae convenit, ut optime sustineatur.

A generaliiori hujus theoriae expositione, ea omnia deduci posse arbitramur, a quibus forte completissimum componi poterit *Dieteticas* systema; & eo quidem magis, quod experientiae consonum, nec non ab exquisitori humani generis historia confirmatum facile inveniri posse contendimus. Verum uberiora de hoc adducere, vetat, quae nunc premit, temporis angustia, tum & elementaris institutionis indoles, quae nihil, praeter primarum rerum lineas, adumbrare permittit. Per summa tamen capita aliquid nunc adjungere quod utilius sit, & scitu omnino necessarium, haud superfluum judicamus.

Cum omnem differentiam inter cibos vegetabiles & animales diversa ad affimilationem dispositio constituat, hac bene intellecta, facilis inde regula erui poterit, qua cuique opti-

optime respondens ciborum delectus fieri tandem valeat . Quandoquidem vires assimilatrices in corporibus nostris perpetuo variant pro ratione aetatis , & temperamenti , & habitudinis , quae novam aliquando naturam constituit . Prout ergo descriptarum virium gradus procedit , sic diversorum ciborum illis respondens applicatio facienda est . Atque in hoc maxime providam Naturam agnoscere debemus , quae pro spontanea quidem , vel acquisita idiosyncrasia diversos appetitus excitat . Hisce vero auscultare , summa semper rerum erit , nam voces sunt Naturae , quae nusquam vel raro admodum fallit ; atque in his securiorem regulam inveniri , pro certo haberi potest .

Praeterea id probe advertatur , quod in eadem cibi specie varii dari possint mutabilitatis gradus pro diversa praeparatione , cui aliquando subjicitur . In genere assimilationis difficultas eo major credenda est , quo alibilis substantia spissior densiorque evadit : quod in primis ignis actio efficere utique valet . Hinc aliquando praeparatio , quae igne fit , non modo inutilis , sed noxia censeri debet . Ova *v. g.* , & ostreae , & alia id genus , facilius cruda digeruntur , quam igne alterata . Idem dicendum de fructibus exiccatis , in qui-

Antepr.

C

bus

bus nempe crassior reddita mucosa materia minus se praestat assimilationi faciendae.

Tandem animadversione dignum censemus, quod non semper teneriores cibi digestioni aptiores inveniantur, ut vulgo creditur. Teneritudo siquidem ciborum nonnisi a tenuitate fibrosi contextus originem ducit, qui viscidissimum ceteroquin succum continere utique valet. Id vero quod in cibis assimilari debet non crassior structura, sed succus est, qui nonnunquam eo tenuior existit, quo durior continens substantia apparet. Hinc bovum durissima caro salubriorem (qui scilicet facilius assimilatur) succum continet, quam alia quaecunque, a tenerioribus animalibus suppeditata.

Sed magni sunt etiam ponderis quae ad potum spectant; hujus enim ope non modo materiam corporibus nostris suppeditamus, sed & vehiculum, quo alimenta fluida redduntur, diversa miscentur, ac omnibus ea simul crasis conciliatur, quae ipsis convenit, ut assimilationi optime cedant. Potus praeterea sanguinem abluit, ipsumque ab omni inquinamento liberat, quo ineptus tandem vitae functionibus reddi potest. Hinc diutius homines famem ferre valent, quam sitim. Aliunde solo potu longius aliquando vitam protrahi

hi posse , frequentissima in nostris regionibus est Medicorum observatio . Potus igitur administratio omnino necessaria est ad vitam sustinendam ; unde inter res non naturales praecipuum locum habet , ac proinde generalia de illo nunc adungere , maximum operae praetium erit .

Indigentiae , quibus potus subvenit , optime in primis ab aqua explentur , quae idcirco sola praestita fuit a Natura , ut cunctis animalibus potui cedat , Verum fateri ante omnia oportet , varios plerunque casus esse , in quibus aqua peculiare qualitates acquirit , quae magis vel minus aptam ipsam reddunt vitae muneribus . Optima vero illa existimari debet , quae satis perspicua est , & crystallina , nullumque ipsi inest opacitatis , etiam levissimae , indicium ; quae nullum deponit in vasis sedimentum , quo haec inquinentur , vel supra submersa corpora lapideam crustam ; nullum praeterea odorem habet ; saporem vero vivum , levem , jucundum , refrigerantem ; facilem ferre solet ebullitionem , in qua tamen nullam opacitatem acquirit ; summa facilitate saponem solvit ; optime leguminum coctioni inservit ; tandem liquore alcalino fixo instillato , nullam vel parvam admodum concipit nubeculam . Hujusmodi por-

ro aqua optime sitim sedat , nullumque pondus in ventriculo epota generat , sed facile transit ad intestina , ac pari facilitate reliqua interiora percurrit cunicula . Talis invenitur quae per sabulum excurrit , ac perpetuo motu agitatur , quo intime cum aere misceri valeat ; hoc enim pacto cujuscunque generis inquinamentum facile deponit , ac reapse aerem absorbet , fixum praesertim , quo levis & sapida evadit .

Ob eandem vero rationem inepta existimari debet quae a locis calcareis provenit , excurritque supra lectum coenosum , vel multis scateat vegetabilibus , animalibusque particulis , quae corruptioni illam maximopere disponant . Omnium vero pessima habetur quae stagnans in lacubus extat , ubi scilicet maxima sit collectio corporum , facili putrefactioni obnoxiorum ; nec motus adest , quo integrum aquarum volumen agitetur , promoveaturque cum eodem aeris contactus , & mixtio . Haec porro aqua perfectam pelluciditatem non habet , crassa est & ponderosa , ingratum plerumque exhalat odorem , sitim non sedat , nauseam producit , ac omnimode illi contraria est , quam nunc antea descripsimus . Omnino igitur hujusmodi aquae usum bonae valetudini maxime adversum esse , credendum ,

inc

ingentesque aliquando morbosas affectiones gignendi aptum, ut in *Pathologia* clarius inde patebit.

Ut autem rectius intelligantur quae ad aquae usum pertinent, advertendum, optimam illius conditionem ab hoc in primis pendere, ut nec calce vitriolata (gypso scilicet, vel selenite) abundet, nec materia animali, vel vegetabili extractiva. Illa enim gravem aquam reddit & indigestibilem; haec vero putridam & nauseosam. Simul vero advertendum, solum elementum aquosum haud sufficere, ut salubris aqua obtineatur; ea enim, quae intra vasa clausa ignis ope destillatur, purissima quidem est; verum siti extinguendae inutilis experitur, & stomacho gravis. Deficit siquidem ab ipsa aer, destillatione jam dissipatus, qui tamen omnino requiritur ut sapida sit, ac facili digestionem subigatur. Nec insalubrem aquam reddit crassamentum alcalinum, quo aliquando aquae potabiles abundant; quin diureticae ab illo fiunt, & omni titulo salubres. Hinc probe advertendum, ne nimia facilitate pessimae judicentur aquae a crassiori simulque abundantiori sedimento, quod in artificiali evaporatione suppeditant; non copia enim, sed qualitas crassamenti consideranda est, ut de his recte judicari possit.

Exemplum in hac Civitate habemus aquae *S. Petri Martyris*, & ejus, quam *della volla* vulgo dicunt, quarum prima saluberrima ab omnibus experiri solet, altera minus. Interea sedimentum, quod ab utraque educitur, magis in prima abundat, quam in secunda; hac tamen differentia, quod in illa ex sale solubili alcalino praecipue conficitur, in hac vero a crassiori terra, quae vix formam salinam adeptam est ab aere fixo. Consuli de his possunt quae olim in *tract. nostro de aquis mineral.* habuimus;

Optime vero ex dictis concludi posse videtur, salubriores aquas esse, quae tenuissimae sunt, ac principio simul aereo saturae, quasque idcirco in quotidiano vitae usu reliquis potiores habere oportet. Sequuntur inde crassiores, quae scilicet hetherogeneitatem recipiunt a crassiori inquinamento salino, maxime deliquescente. Salia terrestria, calcaream basim habentia, cruditatem aquae conciliant, ineptamque reddunt. Quod si inquinamentum a vegetabili, vel animali materia fiat, non modo pessima aqua redditur ob crassamentum, verum etiam ob micialem vaporem, qui a crassamenti putrefactione provenit, quique longe diversus est ab aere fixo, vel purissimo, a quo saluberrima
ma

ma aquarum indoles potissimam ducit originem .

Simul vero ex dictis intelligitur, quo pacto pessima aquarum qualitas corrigi aliquando possit. Omnia enim, quae crassamenti separationem inducunt, tum & putridae exhalationis dissipationem, intimamque simul aeris admixtionem, optime id semper praestare poterunt. Hujusmodi efficaciam in primis possidet motus & agitatio, in locis praesertim; quae aeri externo sunt exposita, vel ipsum facile admittunt. Hoc enim modo depositio crassamenti promovetur, eaque obtinetur, quae tam necessaria est, aeris saturatio. Hinc evenit, ut minus quandoque salubris aqua, dummodo continuo motu agitetur, atque apposite aeris libera & perpetua circulatio instituta sit, optima tandem in puteis evadat. Ob eandem rationem fieri etiam debet, ut aqua, quae ex nivis liquatione obtinetur, quaeque omni aere orbata, effoeta & insalubris experiri solet, optimas conditiones acquirat, postquam diutius aeri aperto exposita sit, ac perpetuo motu agitata. Aliquando tamen juvat etiam ebullitionem experiri, praesertim cum de putrida aqua agatur; motus enim ebullitionis non modo crassamenti depositionem adjuvat,

juvat, verum etiam fluidorum septicorum dissipationem. Inde vero in largis recipientibus sub dio reponenda, ut hoc pacto amissum in ebullitione aerem rursus absorbeat. Atque hinc ratio etiam deducitur, cur aqua cocta, quae insipida est, & pondus in stomacho producit, & difficilem fert digestionem, levis fiat & sapida, & facilioris concoctionis, cum descripta methodo aere oneretur. Reliqua, quae huc etiam pertinent, libenter mittimus, ne scilicet longius immoremur in his describendis, quae faciliora sunt, & omnibus nota.

Licet pro communi omni animalium generi potu aqua sit a Natura constituta, homines tamen, arte abusi, liquores sibi praeparare, qui inebriant & calefaciunt, ausi sunt, forte a Naturae methodo nimium recedentes, quas simplicior est, & corporibus nostris magis accommodata. Mos autem hic non modo vetustissimus apud homines invenitur, sed fere etiam universalis; in omni enim aetate, nec non in omni gente, ea etiam quae ultimis hisce temporibus segregata quasi ab omni consortio inventa est, fermentationis vires vario modo applicatae in praeparatione liquorum spirituosorum. Ita ut pro constanti regula assumi posse videtur, quod statim ac homines in societatem veniunt (etiam
adhuc

adhuc recens ipsa sit & rudis) ac vegetabilia possident, in quibus facilis fermentatio excitetur, instinctu quodam fere ducti, liquores fermentatos sibi parant . Quam quidem regulam ab universa fere humani generis historia confirmatam invenimus . Num ipsamet Natura descriptum instinctum in animo nostro generat, quo forte aliquid , ejusdem recreationi proprium , instruatur ? Equidem maximum quandoque in animi corporisque defatigatione solatium invenitur in moderato inebriantium liquorum usu . Solus idcirco abusus vitandus omnino est , qui profecto omnia perturbat , inertes vires reddit , ingentem aegritudinem creat , ac quandam veluti humanae dignitatis abjectionem inducit . Sed de his inferius in *Pathologia* . Nunc enim quae ad rectum ac quotidianum usum pertinent breviter tantum describere , res ipsa requirit .

Sed nec negligi debent , ut rectius valetudo ab usu vini sustineri possit , quae ad peculiare temperamentorum , nec non ejusdem liquoris qualitates pertinent . In genere advertendum , quod minus apte sanguinei , & biliosi vino utuntur ; rarefactio enim , & aestuatio , quae inde provenit , temperamenti conditionem exacuit , morbisque dilponit , ad quos sponte seapse tendit utraque temperies . His porro

con-

convenit multa aqua dilutum, cum temperans hoc modo fiat & refrigerans, aptamque portionem praestet siti sedandae, in summa praesertim aestuatione. Frigidis contra juvat, & Phlegmaticis; iisque qui viscerum debilitate laborant; & lenta ac inertis digestionis: Vinum album calculosis opportunius est; & podagrosis, nec non alia quacunquē analogā aegritudine vexatis: Facile tamen acescit; & mollestum in ventriculo acorem aliquando producit tempore digestionis.

Optimum in quocunquē casu vinum habendum erit, quod tenue est, defaecatum, & cerebri caliginem non tam facile inducens, ut illud experiri solet quod ad nos ex Capreis advehitur, vel Stabiis, aut Pausilypi promontorio. Minus salubre habetur quod crassum est, non bene fermentatum, ac vehementiori spiritu abundat, ut illud censerī debet, quod ad latera Vesuvi colligitur. Pessimū tandem iudicamus quod densitatem non a mucositate habet, sed a crassiori terra, quae iners illud reddit, & asprum, & ponderosum, ut de puteolano praecipue affirmari potest. Fateri interim debet, quod licet naturalis musti conditio hasce qualitates in vino generat, optime tamen ea omnia, quae imperfectum illud reddunt, corrigi valent a bene directā fermentatione. Huic ergo incumbere maxime

xime debemus, & purioris *Zymotechniae* principia vulgariora reddere, ut rectius inter nos procedat vini praeparatio: liquoris nempe ab hominibus usitatissimi, qui simul maximam vim possidet ad ipsorum valetudinem fovendam, vel omnino infirmandam.

Potiori vero jure mentem ad ea intendere oportet, quae vini adulterationem respiciunt, illam praesertim, quam plumbum efficit. Solent siquidem Mercatores, turpi lucro tantum addicti, hoc metallum adhibere, ut vini acorem temperent, ejusdemque corruptionem impendant; nam facile illud ab acido vegetabili solvitur, ac in sal convertitur; quod acidam fermentationem impedit; saporemque simul contrahit gratum, & dulcem. Omnibus vero notum est, quale venenum sub dulci hoc sapore abscondatur! Haec tamen pessima adulteratio facile detegitur *hepatis arsenicalis* opera, quod obtinetur ebulliendo mixturam ex uncia *orpimenti* & unciis duabus calcis vivae in aquae lib. per horae dimidium. Colatura, quae limpida est, servatur ad usum. Hujus vero guttulae aliquot in vinum infundi debent, quod in scypho vitreo continetur, simulque observandum, an liquoris color obscurus evadat; id enim plumbum declarat, cujus quantitas

re-

respondens semper invenitur profundiori, quae in mixtura deinceps emergit; tincturae.

Ex vino, ut ex omni liquore, qui spirituosam tantum fermentationem tulit, destillationis ope spiritus educitur, liquor nempe, vino adhuc tenuior, volatiliorque, & inflammabilis; quo licet quandoque homines abutantur, illum potando, pessimus tamen censerisemper debet ejusdem usus, ut alibi demonstrabitur. Maximum contra emolumentum ab aceto quandoque obtinetur, quod a vino praeparatur, nova adhuc fermentatione subacto. Eiusdem cum aqua connubium optimam positionem praestat subacidam, temperantem, refrigerantem, in calidiori tempestate biliosis praesertim, & sanguineis summe proficuum, *poscam* a veteribus dictam. Sed de polychresta aceti facultate in *Materia Medica* amplior adhuc sermo redibit.

Inter liquores fermentatos, ob frequentiorum usum, majoremque delectum, primus vino locus tribui debet. De optima hujusmodi praeparatione consulti possunt quae in publicis nostris praelectionibus dictata prostant. Id tantum hic advertere juvat, quod non omnis fert terra vites, quarum fructus, oportuna praeparatione subactus, vinum suppeditat.

ditat. Extremus enim calor, ut frigus extremum, vineis nocet, quae proinde in Zona tantum temperata opportunam habitationem inveniunt, ubi feliciter vegetant. Sed nec aequalis in ipsa est vini, quod inde colligitur, conditio; nam in calidioribus locis crassius semper est, & spiritu turgidius, in frigidioribus vero tenuius, leuiusque: tanta est climatis vis in praecipuis, quae vino insunt, qualitatibus! In usu autem quotidiano primo alterum praeponere oportet; nam minus gravat, & facile fertur; dummodo temporis & industriae beneficio illius crassities optime non sit castigata. In omni vero casu securior regula est, ut nunquam magna copia ingurgiretur; sola enim moderata quantitas satis invenitur viribus reficiendis.

In his terrae regionibus, in quibus vites non veniunt, vel antequam in aliis earundem introductio fieret, alia vegetabilia homines fermentationis viribus subjicere ausi sunt, ut liquores inebriantes sibi hoc modo pararent. Hujusmodi est *siveva*, quae ex pomis obtinetur, cui & aliae similes portiones adjungendae, apud diversas gentes communes. Antiquissimam tamen *cerevisiam* credimus, quae, in Egypto primum cognita, inter *Ostridis* inventa reponitur. Conficitur

EX

ex feminibus farinosis , hordeo praesertim , postquam germinationis primum , inde levioris adustionis opera gluten vegetabile satis attenuatum fuerit . Hordeum sic torrefactum , quod *malta* vulgo dicitur , opportuna trituratione in farinam tandem convertitur . Hanc inde aqua calida lavant , lotionisque ebullitioni subjiciunt , quae deinceps in lacubus repositae fermentationem ferunt , additis plantis amaricantibus , *lupulo* in primis , *dauco cretico* , vel simili , quarum amarities saporem cerevisiae exacuit , ejusdemque diuturnae integritati favet . Optima nunc praeparatur in Anglia . Sed vino minus est calida & spirituosae , quam ideo alicubi potatores aestatis tempore sufficiunt .

His explanatis , quae ad cibum & potum pertinent , ea modo examinare oportet , quae motum & quietem respiciunt , quaeque ad vitam sustinendam primario etiam concurrunt , fere ut reliqua , de quibus hactenus loquuti sumus . Id praesertim de motu affirmari debet . Quandoquidem vita in motu consistit , sine quo illa nullo pacto regi potest . Motu profecto firmatur corpus , cujus idcirco vires alacriores in iis sunt , qui vitam exercitatum ducunt , quam in ociosis . Quin non modo corpori , sed & menti illius ope vires accedunt . Hinc desi-

desiderabile esset, ut homines adeo corporum suorum exercitationibus se addicerent, ut quotidie aliquam non negligerent, quae opportuna sit, ac proprio vitae generi accomodatior. In his praecipua fuit Veterum applicatio, qui gymnasticam maxima cura excolendo, firmas vires reddebant, morbosque simul amovebant, qui a debili structurae tono originem ducunt. Nostra autem negligentia hodie morbos nobis familiares reddidit, qui olim fere nullo pacto cognoscebantur. Confirmatur id in primis a frequentiori hypochondriacae & hystericae affectionis lue (ut aliam quamcunque missam faciamus) qua nunc homines vexari solent, quamque desidia in primis, & quae ipsam fovet vecturarum, aliarumque rerum luxuria, nobis familiarem reddidit. Vocari haec solent *vitae commoda*, quae tamen reapse *incommoda* sunt, cum maximam hominibus inferant labem & aegritudinem.

Plures dantur motus species, quibus corpora nostra exerceri valent. Veteres autem quamplurimas agnoscebant, quas vario modo membris firmandis utiliter assignabant. Consuli de his merentur quae doctissime a *Hyssonimo Mercuriali* adnotata sunt in elaboratissimo opere de *arte gymnastica* inscripto. Omnium vero exercitationum illae sunt aliis praepo-

nen-

nendae , quae universam musculorum compagem , vel maximam ejusdem partem exagitant , ut cursus , ambulatio , pilae lusus , gladiatura , & alia hujusmodi . In his tamen modus esse debet , ne ingens lassitudo sequatur , quae quidem maxime noceret ; oportet enim non evertendis , sed firmandis potius viribus , exercitationem destinare . His accedit equitatio , quae reliquis opportunior existimatur , ut ea quae longius protrahi potest absque defatigatione , dum interim omnia bona producit , quae a quocunque alio exercitationis genere sperare licet . Idem fere dicendum de navigatione .

Sed nec frictio negligenda , quae non modo vires firmat , sed quandam solaminis speciem membris conciliat , dum haec a nimio motu satis attrita inveniuntur . Id porro *Celsus* commendavit , & , quod mirum videtur , familiarissimum nunc etiam constituit morem inter *Oaitas* , ut in suo itinere relatum invenimus a *D. Cook* . Profecto ingens & nos emolumentum pluries experti sumus in debili viscerum tono a repetita quotidie supra abdomen frictione . Quae quidem omnia cum ita sint , facile inde deduci posse videtur , maximum valetudinis fulcimentum motum esse , quo idcirco homines continuo
uti

omnia sine somno sustineri posse, impossibile omnino videtur. Maxima enim in descripta totius machinationis contentione fit virium dissipatio, quas reparare nullo pacto possumus, nisi earum functionum silentio, quarum ad vitam haud absoluta est necessitas. Hoc vero silentium in somno consistit, quo animalia idcirco in pristinum restituuntur, vitae muneribus exercendis apta. Regulam ergo admittere oportet, ne in re, tam vitae necessaria, errores ingruant; ut scilicet hoc pacto in animali oeconomia virium annonae integra semper maneat.

Omnia autem, quae ad somnum pertinent, rite determinari poterunt, si ad ea animus intendamus, quae ad temporis opportunitatem spectant, & diurnitatem. Atque in his Naturam praecipue sequi oportet, quae sponte omnia sic disponit, ut nullo quidem opus esset praeceptorio, dummodo illi tantum auscultare homines voluerint, ac prava tandem consuetudine rerum ordinem invertere haud didicerint. Sollemne quidem est, ut animalia, laboribus attrita, somnus excipiat ad vires reparandas. In ordinario autem vitae cursu horae nocturnae videntur somno conciliando opportuniores. Tenebrae enim, & quod ipsas sequitur silentium, omnes amoveant sensuum illecebras, quae

quæ perpetuam sensorio irritationem conciliant, somno adversam. Hinc noctis tempore cuncta animantia quieti parent, quæ lassata membra reficit, ac firmiora reddit, & novis laboribus aptiora. Solis ergo occasus ut generalis haberi potest somni denunciatio, ortus vero ut signum, quo ab illo exurgere oporteat; quæ quidem regula non modo ceteris animantibus communis invenitur, verum etiam integris Nationibus, quæ Naturæ institutum adhuc integrum servant. Hinc intelligitur morum nostrorum indecentia, dum diei somnique horas confundimus, ac ejusdem Naturæ ordinem invertimus; quo circa nil mirum esse debet, si virium languor, & quæ inde pessimi sequuntur effectus, tam frequenter apud nos appareant. Equidem somnus nocturnus reficit, diurnus delumbat, nec non capitis oppressionem producit, Idem fere dicendum de somno pomeridiano; nisi quod ab ipsamet Natura quandoque incitatus, tunc admitti debet, cum haud sufficiens nocturnus fuerit. Brevis tamen sit, ac eo modo corpus in illo disponatur, ut commode quidem suffultum, erectum potius situm obtineat, quam horizontalem.

De somni vero diurnitate nulla generalis regula statui potest. Non omnia enim indivi-

dua aequae longiori somno opus habent. Diurnior infantibus convenit, nec non debilibus, in quibus scilicet haud facilius esse solet virium restauratio. Neque in hoc Naturae dispositionem negligere oportet, quae spontaneam in illis generat ad somnum proclivitatem. Ceterum adultis, ac firmiori constitutione donatis, tertia circiter nycthemeri pars, somno concessa, sufficit. Tandem id nunc meminisse juvat, quod feliciori somno maxime conferat diurna corporis exercitatio, tum & animi tranquillitas, & moderata famis sedatio. Qui desiderant vitam agunt, vel quacunque animi perturbatione vexantur, aut gulae nimis indulgent, vel longiori abstinentia detinentur, insomnem profecto noctem ducunt; vel suspensum nonnisi & perturbatum soporem habent.

Cum haec omnia, de quibus haecenus locuti sumus, eo modo dirigantur, ut propositum fuit, reliqua ad evacuationes spectantia optime etiam dirigi posse, pro certo affirmamus. Sed ut peculiariora de his etiam adjungantur, advertere in primis oportet, praecipuas evacuationes, quas ferre omnino homines debent, ut nulla adversa valetudine turbentur, eas esse, quae per intestina, & vias urinarias, & cutem obtinentur. De omnibus

id

id in genere advertendum, ut in iisdem modis sit semper, quo nec nimia facilitate, aut difficultate exerceantur, nec ratione quantitatis quidquam admittant, quod excedens nimis sit vel deficiens. Omnia, quae excernuntur, cum his quae induntur, respondentia esse, oportet. In hoc enim omnis oeconomiae, nec animali quidem excepta, perfectio consistit.

Ut vero a generalioribus ad particularia accedamus, quae alvinam egestionem respiciunt in primis consideranda sunt. De hac, recta quidem experientia & observatione ducti, affirmare possumus, quod siccitas & tarditas magis hominum valetudini conveniat, quam frequentia & liquatio. Homines novimus (nec exempla rariora prostant) qui singulis quatuor vel quinque diebus alvum deponunt, & tamen recte valent. Id profecto maximum designat in visceribus robur, *visesque retentrices* (ut antiquiori sermone utamur) validiores. Male igitur se gerunt qui intestina perpetuo stimulo excruciant, alvumque irritant, hac tantum suspitione ducti, quod rebus suis alvi ariditas non conveniat, licet nulla adhuc aegritudine afficiantur. Tunc enim solum in his sollicitudo oriri deberet, cum revera digestionis tarditas, & inappetentia, & abdominis distensio, & capitis gravedo,

do, & alia hujusmodi morbosam stipticitatem jam declaraverint. In hoc vero casu illam cathartica tollere haud convenit, sed eo modo reliquas res nonnaturales dirigere oportet, ut alvum fluidiorem, ejusdemque egestionem faciliorem reddant. Id in primis efficere valet victus humidior, panis acerosus, leve corporis exercitium, abstinencia a vino mero & atro, deambulatio intra cubiculum pedibus excalceatis, leve indumentum. Quod si nihil his obtineatur, ad clysmata confugiendum, quae simpliciora sint, vel levi tantum stimulo sociata. Sponte vero ex dictis deducitur, contraria adhibenda esse, cum alvus nimia facilitate excurrat: quod quidem vitium perniciosius alio existimari debet, ac majori ideo sollicitudine dignum.

De urinae excretionem nihil addendum habemus, cum eo modo in eadem sint omnia disposita, ut in recta valetudine sufficiat stimulo obedire, quo hujusmodi egestionis necessitas indicatur. Omnia vero, quae nimis auctam vel imminutam urinae copiam sequuntur, morbos revera constituunt, quos alibi considerare oportet. De cutis igitur excretionem nunc aliqua subjungenda veniunt; ipsius enim directio in ordinario vitae curriculo non modo sponte ab interna corporum nostrorum

rum natura derivatur, verum etiam ab externis accidentibus, quae continuo variare possunt, atque cutis excretionem vario modo turbare. Cum vero princeps talis excretio sit, reliquasque simul egestiones valde nimis excedat; hinc summa cura adhiberi debet, ut integra semper procedat, nec ullo quovis pacto interrumpatur. Ea igitur summa cura vitanda sunt, quae pessimum hujusmodi effectum inducere valent, a quo nulla fere est in valetudinis species, quae propriam tandem originem ducere non possit. Hujusmodi in primis frigus haberi debet quod externe corpori applicatum, cutis poros intercludit, emunctoria nempe huic excretioni a Natura destinata. Hoc igitur arcere homines debent, praesertim cum aestuantes ab exercitio, vel ab alia quacunque causa inveniantur. Potissimum vero frigus vitare oportet, quod calori immediate succedit, praesertim si frequens utriusque vicissitudo habeatur; nulla enim opportunior causa invenitur ad perspirationem infirmandam.

Quae de frigore nunc dicta sunt, madori etiam optime quadrant. Quin hujus vis ad perspirationem imminuendam majorem semper inveniri, quotidiana experientia docet, Quod quidem non modo de naturali atmo-

D. 4

sphæ-

sphaerae humore dici debet , verum de illo etiam , qui alio quocunque modo corpori applicatus , eosdem effectus progignere potis invenitur . Aeris vero humiditas non semper eadem est , nec in omni loco . Ex *hygrometricis* periculis , a D. De *Saussure* & De *Luc* institutis , satis apparet , in primo noctis adventu , tum & in ultimis ejusdem horis atmosphaerae uvorem sensibiliorem fieri : quod vulgaris etiam apud nos experientia satis notum omnibus reddidit . Tunc enim vaporum praecipitatio fieri solet , qua novam & ipsi aggregationem acquirunt , eam scilicet , quae omnino requiritur , ut sub fluidorum elasticorum forma haud amplius existant . Eadem praeterea *hygrometrica* experimenta demonstrant , in sublimioribus atmosphaerae regionibus majorem semper , ceteribus paribus , siccitatem esse , quam in inferioribus . Ex quo facilis inde regula deducitur , quam homines , ad madorem vitandum , in continuum usum revocare debent . Sed in his specialis etiam soli conditio semper habenda , prout nempe illud magis vel minus vegetabilibus scateat , vel aquosum extiterit ; densissimi enim , qui inde proveniunt , vapores in saturato jam aere sensibilem humiditatem unque producere potis erunt , quae cutis functionem mirum in-

mo.

modum pessundat, pessimalque affectiones progignit.

Longum sane foret, si praeter hanc generalem atmosphaerae considerationem, alia quaecunque peculiaris nunc esset facienda, quae omnem aeris statum ratione humiditatis vel siccitatis declarandum assumeret. Praeterquam quod haec omnia describere, impossibile fere est, cum infinita propemodum accidentia dari possint, a diversa locorum conditione pendente, quae humiditati producendae maximam profecto vim possident. De his igitur generalia exposuisse sat erit; & eo quidem magis, quod alibi in morborum *aethiologia* haec omnia rursus, licet sub diverso aspectu, consideranda erunt. Id vero nunc praecipuum quidem & omnino necessarium advertendum remanet, quod non modo ab aere, verum etiam ab indumentis, quibus corpora nostra teguntur, maximam humiditatem aliquando venire, indubia res videatur; quae idcirco pari modo maxime perspirationi obstaculum, ac adversae valetudini occasionem continuo praebent. Nulla interim frequentior simulque periculosior humiditas extat, quam quae pedibus caligarum & calceamentorum ope applicatur. In omnibus autem hisce casibus optime semper factum erit, vestes mutare, & fri.

frictiones adhibere , quibus perspiratio illico revocetur , liberiorque reddatur . Quin balneum calidum , pedibus in primis applicatum , maxime juvat . Fatemur vero , vim habitudinis plerunque impedimento esse , ne quae dicta sunt faciliter obveniant ; sed fateri simul oportet , tandem aliquando descriptos effectus experiri posse , praesertim cum imbecilliores homines hisce ferendis imprudenter exponantur , vel de uvo-
re agatur , qui longo satis tempore corpora applicatus , omnem jam penetraverit ejusdem compagem . Id vero in primis affirmari debet de domu recenter aedificata ; in qua quidem praeter vaporis causticitatem , a calce suppeditati , humida semper adest aeris temperies , quae non nisi per annos durat , donec nempe paulatim temporis beneficio internae parietum humiditatis integra dissipatio fiat .

Maxime interea perspirationis integritati fa-
vet vestium munditia , lintearum praesertim , quas quotidie idcirco mutare oportet . Haec sola est luxus species , quam colere homines debent , cum in ipsa maxime consistat vitae decentia , & salus . Ingens profecto malum est , idque foedissimum & multiplex , quod immunditia affert . Nec infrequenter accidit , ut inepte aliis causis tribuantur quae in illa praecipuam originem inveniunt . Haec potissimum

fimum docent quae ultimis hisce temporibus relata sunt ab eximio Navigatore D. *Cook*, qui in longissimo itinere, per incognita adhuc maria instituto, omnem sui comitatum a scorbutica peste integrum servavit, hac in primis extrema sollicitudine abusus, ut lintea & vestes ab omni flagitio continuo purgarentur. Potiori vero jure haec omnia iis applicari debent, qui integra haud gaudent valetudine. Atque obiter nunc, hac arrepta occasione, advertimus, ut non modo vestibus, sed domui etiam, & cujuscunque generis habitaculis perpetuum nitorem conciliare, omne studium reponatur. Pessima enim quaecunque lues, quae contagio propagari solet, inter sordida domicilia pabulum ut plurimum invenit, quo cundo magna inde fit, & quandoque irreparabilis. Neque ab hac regula Urbes, praesertim frequentissimae, excipi debent, in quibus nempe viae coenosae, ac omni purgamenti specie inquinatae, gravem vitam reddunt, & infeliciter pessundant. Profecto hanc vitii speciem pro typo habemus miserandae hominum incuriae, quae morum inurbanitatem, nec non omnis bonae institutionis defectum sequitur. Taedet vero, frequentissimum hoc opprobrii genus inveniri in pleris-

plerisque civitatibus , quae nostras provincias passim occupant.

Ne vero aliquid reliquum fiat , quod ad gravissimum pro humanae salutis incolumitate perspirationis argumentum pertinet , pauca adjungemus de vestium mutatione , quam homines adhibere solent pro diversa aetatis , nec non anni temporis conditione . In genere advertendum , juniores nulla graviore vestium sarcina tegendos esse , ea praesertim quae ex pannis laneis conficitur ; haec nanque in proVectiori tantum aetate , cum vires internae impellentes minores evadunt , ac quaedam corrugationis & duritiei species in cute producit , admittenda erit . Nimia sollicitudo , quam in pueritia praesertim sub specioso cautelarum titulo adhibetur , labilem nonnisi vitam reddit , ac frequentiori aegritudine obnoxiam . Probe praeterea advertendum est , ne in transitu hybernae tempestatis in aestivam facilis fiat vestium immutatio . Non ita vero cogitari debet cum autumnus , vel brumae adventus properat . Ceterum tutiorem de his regulam censemus , ut in omni tempore peculiari aeris temperiei respondens semper habeatur corporis operimentum , quod ideo pro illius mutatione levius graviusque fieri continuo debet . Desidera,

derabile interim est , ut largo semper & commodiori vestimento homines utantur ; nimia enim membrorum constrictio omnia pervertit , maximumque infert praecipuis vitae functionibus damnum .

Ultimo tandem loco de animi pathematibus pauca adjungenda veniunt ; quae inter res nonnaturales communiter etiam referrī solent . De his igitur ea affirmari debent quae in genere de reliquis dicta sunt . In primis vero id probe tenendam , quod parī propemodum necessitate animi pathemata ad vitam sustinendam requirantur , ac reliquae res nonnaturales , de quibus hactenus loquuti sumus . Quandoquidem sine illis ingens inertia homines occuparet , quae ipsos omni activitate destitutos , ac truncis similes omnino redderet . Enimvero animi pathemata perpetuum in nobis conatum efficiunt , ut desideria quibus agitamur , quaeque necessario a propria existentia plerumque originem ducunt , continuo expleantur . Male igitur se gerunt , qui ad humanam perfectionem obtinendam , omnes passiones suffocandas omnino esse contendunt . Nam hoc facere idem profecto erit ac moralem nostram existentiam eruere . Omnibus vero nota est ejusdem vis in physica corporum nostrorum constitutione , cujus idcirco excidium

~~.....~~

dium illius extinctionem omnino sequi , ne-
cesse est . Animi porro pathemata non suffo-
care , sed optime tantum dirigere oportet .
Hoc enim pacto non modo vitæ & optimæ
cujuscunque ejusdem conditioni consulitur , ve-
rum etiam sublimiorum , quibus homines quan-
doque dignantur , virtutum unicum statui po-
test principium ,

PATHOLOGIA.

His expletis , quae generalem sanitatis ; nec non eorum , quibus firmior ipsa reddi potest , historiam continent , ad *Pathologiam* gradum facimus , ad eam scilicet medicarum institutionum partem , quae tota de morbis occupatur . In hac vero id tantum considerare , in animo propositum habemus , quod generales adversae valetudinis notiones respicit . Omnia , quae nimis subtilia sunt , & supervacanea , rejicimus , cum longa experientia satis superque nos docuerit , maximam inde confusionem ab illorum expositione tyronum intelligentiae procreari . Sufficit enim , ut ipsi ea sub limine assequantur , quae generaliora sunt & simpliciora , quaeque modum suppeditant , ut recte morborum historia , alibi proponenda , intelligatur .

Dum vero hoc efficere , simulque brevitati & facilitati studere curabimus , nullo pacto ea negligere licebit , quae necessaria sunt , ad omnibus numeris absolutam reddunt hanc , quam nunc proponimus , generalem Medicinæ institutionem . Quod tamen vitii genus acceptum

ptum hisce nostris temporibus a quibusdam Pathologis invenimus. Nos autem in hisce nostris Pathologiae elementis ea, quae sequuntur, tradenda habemus, ac eodem fere ordine, quo nunc proponuntur. Explicata igitur primum morbi natura, statim praecipuas ejusdem differentias enucleabimus. Causas inde adjungemus, & hinc symptomata, & signa; quae quidem omnia intimam habent relationem cum morbi natura. Morbus enim phaenomenon est, quod dum proprias causas agnoscit, novos etiam producere valet effectus, nec non varia possidet sibi propria accidentia, quibus a reliquis phaenomenis facile distinguitur. Praeterea ut *Hygiologia Hygienem*, sic *Pathologia Therapeuticam* sociam habet, quam idcirco ab illa separare omnino dedecet. Quamobrem post eorum, quae ad *Pathologiam* pertinent, expositionem, generales medendi regulas proponemus, quibus scilicet res aegrotantium eo modo tractari valeant, ut, cum fieri possit, eorum valetudinis integram restauratio obtineatur. His tandem eorum notitiam subjungemus, quae veluti instrumenta Medicinae sunt, quorum sane opera Medicis, quod sibi proponunt, plerunque assequi concedatur.

C A P U T I.

De Natura Morbi , & ejusdem
differentiis.

MOrbus generatim consideratus id intelligi debet, quod sanitati contrarium & oppositum plane est . Ea igitur , quae de sanitate alibi dicta sunt & morbo optime quadrant, dummodo semper negativa particula apponatur . Hac idcirco regula a sanitatis definitione & morbi definitio recte deduci poterit , quam ideo effictam hoc modo tradimus. Morbus, ea vitae conditio dicitur , in qua *haud* integra manet facultas singulis corporum nostrorum particulis, ad proprias functiones rite exercendas. Atque hinc morbus nullo pacto dici potest actualis functionis cessatio, cum praeter vitales functiones, nulla alia sit, quae continuo ac nunquam interpellato cursu exerceatur . Si hoc porro esset , nullus certe homo integra frueretur valetudine. Non ex eo quia ventriculi v. g. functio quandoque sileat, ventriculus morbo affectus haberi inde debet. Tunc enim solum hoc evenit, cum eo modo vitiata manet ejus visceris facultas, ut digestio-

Antepr. E. nis

nis tempore ciborum concoctio languida admodum & laboriosa procedat, vel nulla tandem fiat. Idem esto iudicium de aliis particulis.

Ut vero in sanitatis consideratione, pro diversa particularum constitutione, ejusdem varias species admisisse necessarium fuit, quas sub temperamentorum nomine vulgo a Medicis designantur; sic in morbis evenire debet, quos ideo plurimas differentias recipere a diversa particularum temperie (quae facultatem propriae functioni exercendae in primis constituit) minime dubia res videtur. Quem quidem in utraque morbi & sanitatis historia consensum perpetuum esse, non modo ex his, quae haecenus dicta sunt, verum etiam ab illis, quae adhuc exponenda erunt, facile cuique patebit. Atque hinc fieri omnino debet, ut hujus tractationis argumentum eadem fere lege conexum tradamus, quam ipsamet rerum natura in *Hygiologiae* expositione nobis dictavit. Nisi quod aliqua fortassis differentia, quae in primis a rerum copia originem ducere poterit, admittetur. Morborum enim, quae nunc proponitur, disputatio, quaeque ut praecipuus haberi solet a Medicinae Professoribus propriae artis scopus, amplior quidem est, & accuratiori eget analysi.

Cum

Cum autem innumerae quasi sint particulae, quibus corpora nostra componuntur, quaeque propriam, & a reliquis diversam, functionem exercent, ac proinde peculiari facultate donantur; hinc patet, innumeras ferè aegri-
moniae species ex hoc capite derivari, quarum singulae peculiari particularum facultatis laesioni respondentes, & congruae fingi poterunt. Verum tanta haec subtilitas non requiritur, ut ea Medici perspecta habeant, quibus utilem quandoque hominibus operam praestare queant. Satis profecto erit praecipuas agnovisse, quae scilicet maximam revera differentiam admittunt, maximamque exquirunt methodi diversitatem, ut tuto tandem dirigi & sustineri possit earundem curatio.

Omnes porro communiter admissae a Pathologis morborum differentiae, duplicis generis esse solent; quarum aliae *essentiales* dicuntur, aliae *accidentales*. Illae morbos designant, a particularum natura deductos, & hinc a peculiari facultatis laesione, qua functiones, sive, ut Veteres dicere solebant, actiones, laeduntur, & perturbantur; hae accidentia indicant, quibus externa morborum facies satis aliquando diversa evadit, tametsi easdem particulas infestet, easdemque functiones laedat. Descriptam distributionem aliae subinde

divisiones excipiunt, quae tamen saepius, ab hypothetica theoria expetitae, summo videntur arbitrio scaterere. Verum & quidquam de his subdere, haud incongrua res erit, cum consuetum includant Medicorum sermonem, quem tyrones noscere omnino debent. Nisi quod per summa capita id nonnisi fiet, ut dum tyronum commodo hoc pacto consulitur, omnia simul, quae superflua sunt, & vulgaria, vel nimis fortasse hypothetica, relinquuntur. Quod quidem satis esse nunc putamus, cum pleniorum eorum, quae ad morbos pertinent, notitiam alibi in Institutionibus Medicinae practicae reservatam habeamus.

Particulae, quibus corpora nostra componuntur, solidae sunt, vel fluidae. Hinc morbi *essentiales*, quibus *Mlae* occupari solent, vel solidorum erunt, vel fluidorum, vel tandem ex his compositi, cum nempe viscera respiciant, & organa, quorum natura ex utrisque formata semper fingi debet. Ut autem recte solida proprias actiones exercere valeant, determinatum in primis robur habere debent, & hinc elasticitatem; quae quidem omnia ex determinata oriuntur elementorum aggregatione, ac praecipuam constituent solidorum facultatem. Simulatque igitur major vel minor vis aggregationis mutatio.

tionem in naturali robore inducat, quod laesa facultas evadit, & vel plena fit functionis eversio, vel exercitium laboriosum. Morbus inde sequitur a nimia rigiditate, vel laxitate adaucta.

Verum alia simul est in animalibus considerata roboris origo, ea nempe, quam vis nervosa constituit, quaeque nullam, ut elasticitas, ab aggregatione particularum originem sumit; sed invenitur tantum dum adhuc animalia vivunt, unde & vis vitae solet appellari. Haec porro & nimis quandoque adaucta fieri solet, ut in spasmus & convulsione observamus, & nimis quandoque imminuta, ut in paralyti. Unde rigiditatem simul & laxitatem morbosam solidis particulis ex hoc capite accedere posse, indubia res videtur. Ut autem in morbis tam similibus designandis, quorum tamen origo tam diversa est, omnis confusio vitetur, morbus ab aggregatione adaucta, *rigiditatis*, ab imminuta, *laxitatis* appellari posset; is vero, quem vis nervosae augmentum constituit, *roboris*, imminutio, *imbecillitatis*.

Huic generali considerationi alia accedit, quam solida praebent dum peculiari modo ad canales constituendos applicantur. Hi namque

determinatam capacitatem habere debent, & simul integram, & usibus aptam, quae tamen vario modo vitari poterit, & aliis idcirco morborum speciebus ansam praebere. Ampliatio capacitatis, si orificiorum dilatationem inducit, *anostomosis* dicitur; *diapedesis*, si fibrarum, quibus latera componuntur, simplicem secessionem; *diaeresis* vero si perfectam rupturam, & separationem. Imminutio capacitatis triplicem quoque casum includit, *emphraxis* nempe, cum illa a conglutinato spissiori humore fit; *stenochoriae*, vel *tblipsis*, cum a constrictione, prout nempe causa comprimens, puta tumor, iisdem vasorum parietibus inhaereat, vel externe apponatur; *synizesis* tandem, cum collapsus parietum, ob humorum deficientiam, arctationi occasionem praebet. Perfectus, qui inde ab his fieri solet, canalis coalitus *sympbisis* appellatur.

Quod vero ad fluida spectat, id in primis advertendum, quod duplici titulo explendae corporum nostrorum oeconomiae conferunt, determinata scilicet quantitate, & qualitate. Hinc omnia eorundem vitia ex duplici hoc capite jugiter deducenda esse, apparet. Quantitas porro humorum vel nimia copia vitatur, vel defectu. Si primum adveniat, quod inde oritur, sub *plethorae* nomine venit, quam
in

in universalem , & particularem , tum & in absolutam , & relativam dividimus . Universalis plethora omne respicit continentium particularum systema , quae ideo a copia sanguinis aequè distenduntur ; particularis vero aliquam nonnisi systematis portionem , cum nempe ob peculiare excretionis , vel circulationis offendiculum , sanguis alicubi colligitur , & exuberat . Hujusmodi inter cetera exemplum praebet plethora viscerum abdominalium ab hepatis obstructione , vel suppressione menstruae excretionis . At absoluta plethora dicitur , cum reapse fluidorum copia aucta est , eadem semper manente solidorum constitutione ; relativa , cum solidorum constitutio mutatur , eadem manente fluidorum copia . Fieri enim potest , ut sola canalium imbecillitate , vel nimia strictura , effectus inde producantur , qui copiae sanguinis adauctae tribui solent , tametsi nullum haec reapse augmentum acceperit , imo & aliquando imminuta potius evadat .

Plethorae contraria prorsus est *Ceneangia* , quae juxta vocis sensum pro vasorum vacuitate ab aliquibus sumitur . Rectius vero defini potest vasorum prolapsus ab humorum defectu ; donec enim animalia vivunt nullus vacuitati intra vasa locus conceditur . Nota

liquidem animalis oeconomiae lex est, ut pro fluidi distendentis inopia vasa stringantur, perpetuusque fiat contactus inter continentis & contenti superficiem. Quod si aliquando descripta obtineatur vacuitas, ut fieri quidem potest in magna quacunq; & subitanea humorum iactura, tunc vel mors sequitur irreparabilis, vel cito, contractis vasibus, omne vacuum dissipatur, ac nulla interruptione circulatio pergit, & vita.

Atqui difficiliora sunt quae in corporibus nostris a vitiosa fluidorum qualitate derivantur, eumque constituunt aegritudinis statum, quem sub generali Cacoehymiae nomine Medici designant. Quae enim ab aliis nimia fortassis praecisione de fluidorum elementis, & mutata eorundem figura, & actione dicta sunt, abstractam nimis theoriam redolent, nullamque idcirco ferunt veri speciem. Idem fere de Veterum placitis affirmari posse videtur, qui omnem cacoehymiam ex praedominio humoris phlegmatici, pituitosi, biliosi, & melancholici deducebant; licet fateri oporteat, quod minus arbitrii in Veterum placitis inveniantur, utpote sensuum testimonio, & externa saltem observatione suffultis, tametsi imperfecta fuerint quae ab ipsis de humorum natura tenebantur. Taedet vero, quod nec ad-
huc

huc licuerit, de humoribus animalibus plenam cognitionem accepisse, etsi quidquam Chemicæ beneficio nunc cognoscatur, quod antea ignotum erat. Hinc quæ de vitiata humorum qualitate a Neotericis proponi solent, vix aliquid præbent, quo tuto admitti possint.

Nihilo tamen secius de sanguine (qui ut præcipua haberi debet reliquorum humorum origo) id generatim affirmari posse videtur, quod crassamento constat, in aquoso vehiculo liquato; idque proportionem quadam fieri, ut temperamentum fluiditatis inde exurgat, vitæ munis aptum. Ex quo facile intelligitur, quod hac conditione mutata, aucta nempe, vel imminuta crassamenti, aut vehiculi ratione, densior vel fluidior sanguis evadat, & hinc morbi exoriantur, a nimia fluidorum tenuitate, vel crassitie pendentes.

Haud præterea negari potest, quod descriptum crassamentum, præter terram, phlogistum etiam continet, & salia diversi generis; quæ quidem omnia variant sæpius & proportionem, & peculiari modificatione, quam in his continuo inducere valent vires materialium spontaneæ, vel universæ constitutionis. Hinc omnes derivantur *acrimoniarum* species, in quibus ob innumeratas profecto gradationes, & summopere variatos possibiles earundem plexus, intrigatissimum

simum labyrinthum includi , facile intuentibus fit manifestum .

Nos vero tres tantum principaliores species tuto admitti posse , autumamus , *acidam* nempe , *ammoniacalem* , & *phlogisticam* . Ad has porro reliquae redigi valent , vel ab ipsis componuntur . Quandoquidem quicquid salis muriatici excedens in nobis evadit , statim ab animali potentia in ammoniacum convertitur ; unde nulla locum habere potest vera acrimonia muriatica . Idem dicendum de alcalina volatili . Nam alcali a sola videtur ammoniacalium everfione produci , quam putrefactio tantum efficere potis est . Donec vero animalia vivunt sola fieri potest aucta ad putrefactionem dispositio , nunquam vera putrefactio . Haec nanque plenam infert animalis materiae everfionem , quae vitae contraria omnino est . Acrimonia igitur , quae vera alcalina dici debet , propria erit cadaverum , nunquam animalis viventis . Non ita vero de acida dicendum est , cum non modo in tubo cibario acidi praesentia fati aliquando manifesta evadat , verum etiam in sanguine , imo & in humoribus secundariis , quibus non alcalina indoles , ut vulgaris antehac ferebat opinio , sed acida prorsus inhaeret , & quidem diverfi generis , ut chemicis periculis nunc ratum fati habetur .

Idem

Idem affirmari omnino oportet de acrimonia, quam phlogisticam appellavimus. Enimvero phlogisticum sanguinis elementum, cujus maxima est vis in animalium particularum compositione, facile evolvitur, cumulatque, ac cum idonea deficiat ejusdem dissipatio, periculosissimam constituit fluidorum sordem, vitae adversam, & magnis morbis incitandis satis opportunam.

Quod si ad organa, sic proprie dicta, & viscera respicias, quae ex solidis fluidisque particulis aequè composita fingi debent, tamen si iisdem non nisi morbis occupari possint, qui solidorum, fluidorumque proprii videntur, quidquam tamen in his considerare Medici solent, quod morbos continet, proprio titulo, & singulari fortasse qualitate notabiles. Ratione vero morborum, quibus viscera occupantur, sub duplici aspectu consideranda & ipsa veniunt, unde ex duplici capite illos deducendos esse, satis patet. Vel enim ratio haberi debet magnitudinis, & figurae, & numeri, & situs, & nexus, quae quidem omnia in visceribus stabili ritu Natura disposuit, dum interim & satis quandoque mutari, constet, tuncque morbi exorientur, necnon varia monstri genera, quae mutatae descriptarum circumstantiarum conditioni
omnem

omnem referent acceptam originem ; vel ea potius considerare velimus , quae peculiarem respiciunt viscerum integritatem & texturam , vel proprium , quod inde exurgit , componentium particularum temperamentum , tuncque nova & omnino diversa inde emergere debet morborum soboles . Cum porro continui solutio fiat , & quidem in durissimis particulis , ut ossa in primis censerī debent , *fractura* dicitur , vel *fissura* ; *vulnus* vero in mollioribus . Quod si corrupta simul accedat fluidorum temperies , ita ut corrosio inde obveniat , *caries* in ossibus audit , *ulcus* in carne ; *fistula* vero , cum de ulcere agatur sinuoso , cujus angustior sit apertura , & interna superficies callosa . Demum ex inordinato fluidorum motu , vel facta quocunque modo eorundem irruptione , qua insolita sedes ab his occupetur , obstructio fit , & inflammatio , & omnis inde proveniens earundem sequela .

.. Praeter descriptas differentias , alias in morborum perquisitione admittere solent Medici , quas , ut supra monuimus , *accidentales* appellant . Hasce porro & perpendere haud supervacuum existimamus , cum quidquam includant , ad regendam aegrotantium , & Medicorum rationem satis aliquando opportunum . Multiplex vero extat earundem titulus , quem per summa capi-

capita nunc tantum considerare licebit ; quae enim de his satis diffuse a Pathologis adduci solent, inutilia fortasse erunt, simulatque ad complendam medicam institutionem plenior inde sequatur historia morborum. Quod quidem revera a nobis semper fieri, dum tyronibus in Medicina instituendis incumbimus, nota satis res est, & ab initio jam declarata.

Ad descriptas porro accidentales differentias eae quidem omnes referri possunt, quae a diversa causae, & subjecti, & temporis, & modi; & indolis, & eventus ratione deducuntur. Hinc morbi dividi solent in idiopathicos, & sympathicos, cum nempe causa parti affectae haereat, vel contra; tum & in haereditarios, connatos, acquisitos, contagiosos, prout causa in originaria genitorum, quae inde proli communicatur, dispositione consistit, vel foetui, intra uterum adhuc commoranti, applicatur, vel idipsum ob varia accidentia evenit in reliquo vitae cursu, vel tandem a miasmate suppeditatur.

Ratione subjecti, morbos universales appellamus, cum per omne corpus divagantur, vel indiscriminatim (eadem manente eorundem indole) hanc illamve regionem occupant; particulares vero, cum determinatam, specialemque par-

particulam affectant semper. Epidemici autem dicuntur, qui plurimos eodem tempore aggrediuntur; endemici, qui proprii videntur regionis alicujus, ubi & plurimos infestant; sporadici, qui nulla constanti regula singula individua vexant, a peculiari causa semper derivati.

Ratione temporis, sive durationis, morbi dividuntur etiam in acutissimos, qui cito necant, vel ad quartum diem extenduntur, cum praesentissimo semper aegrotantium discrimine; peracutos, cum inter maxima pericula ad septimum pertingunt; acutos, si ultra progrediuntur, ad nonum nempe, vel decimum quartum, vel vigesimum usque diem; chronicos, cum lenta progressionem longius ab iisdem tempus absumentur. Opportunus interea locus hic videtur, ut tyrones moneamus, quod omnem morbi decursum in quatuor stadia distributum agnoscunt Medici: initium nempe, cum morbus leviori ut plurimum symptomatum apparatu se manifestare incipit; incrementum, in quo symptomata vehementiora continuo evadunt; statum, cum illa acquisitam vehementiam retinent, & simul consistunt; decrementum, in quo vis morbi decrescit, ipsumque idcirco ad finem jam properare, indicat. Quisque vero intelligit, descripta morborum
sta-

stadia longiora , vel breviora evadere , pro diversa illorum absoluta diuturnitate .

Quod si & anni temporum ratio habenda sit , communiter inde exurgit recepta inter Medicos morborum distributio in vernaes , & autumnales , quibus aestivi , & hiemales accedunt , pro descriptarum nempe tempestatum diversitate , quarum sane varia vis est in corporibus nostris immutandis , diversisque idcirco inducendis aegritudinum speciebus .

Sed adnotatione dignum praeterea est , quod non semper eodem modo aegrotantes vexantur in toto morbi decursu . Hinc orta est etiam divisio morborum in intermittentes , remittentes ; & continuos , prout nempe morbus ipse vel continuo infestat , vel vehementiam suam per vices subinde deponit , vel integre deserit , ut tamen rursus eandem resumat stabili plerumque ritu . Quod quidem in febribus praecipue evenire solet , in quibus singulae descriptae species novas subdivisiones admittunt , ut alibi , cum nempe earundem historia proponenda est , opportuniore occasione clarius fiet .

Atqui novam quoque divisionem suppeditat indoles , & eventus morborum . Enimvero ratione indolis alii sunt benigni , qui nempe nullo periculo sociantur , alii maligni , qui periculi

periculosissimi semper existimandi sunt, quique saepius affidentes, & quandoque vulgariore etiam Medicos, turpiter illudunt, dum sub miti aspectu ingentem revera sistent vim deleteriam. Ratione autem eventus, salubres appellari solent morbi, quorum occasione corporum fit depuratio, & hinc firmior emergit valetudo; sanabiles, a quibus, bona methodo adhibita, evadere quidem possunt aegrotantes; insanabiles, qui nullam auscultare sinunt vim remediorum; tandem lethales, qui citam inferunt, vel seram mortem, semper tamen irreparabilem.

C A P U T II.

De causis morborum.

CUm morbi quidquam reale in corporibus nostris constituent, quo actiones particularum sensibili modo laeduntur, ut effectus considerari omnino debent, a propriis peculiaribusque causis derivati. Ut ea igitur expleta fiant, quae ad generalem morborum notitiam pertinent, postquam de eorum natura, & differ-

ren-

rentiis verba facta sunt , aliquid etiam de causis nunc subungere necessarium erit , ut sic melius a tyronibus morbosorum phaenomenorum ratio dignosci valeat.

Ante omnia vero advertere necessarium omnino erit , quod generatim nunquam subitanea fingi debet morborum generatio ; paucis enim casibus exceptis , in quibus morbus , & mors quandoque ipsa , cito ab externa violentia inducitur , quoad reliqua , lenta quadam praeparatione corpora ad morbos disponi , indubia res est . Dari ergo debet progressio causarum , quibus ab initio portio veluti quaedam morbi producitur , quae tandem paullatim , aliis accedentibus causis , integra quasi evadit . Hinc multiplex orta est causarum divisio , pro diverso nempe aspectu , quo illae considerari sinunt . Nos vero simplicitati potissimum studentes , tria tantum earum genera admittere contendimus , praedisponentium scilicet , occasionalium , & proximarum , cum quibus reliquae omnes , nimia fortassis praecisione ab aliis receptae , facile confundi posse videntur .

Causam porro praedisponentem appellamus , quae in originali corporum constitutione reposita intelligi debet . Quae sane constitutio ut idiosyncrasiam , sive peculiarem salutis temperiem ,

Antepr.

F

fic

fic dispositionem ad morbos diversos efficit. Ab hac profecto diversa originali corporum constitutione fit, ut non omnes homines iisdem morbis eodem modo vexari soleant, tametsi cetera in omnibus eodem modo disposita inveniuntur. Sunt qui causam praedisponentem ab activitate causarum occasionalium derivandam omnino esse, contendunt; ac proinde omnia in morbis occasionalibus causis referunt, dispositionem nempe, & hinc dispositionis progressum, donec ad causam proximam, & morbum ipsum perveniatur. Nos vero, tametsi fateamur, causarum occasionalium activitate dispositionem augeri, & imminui posse, & aliquando immutari; quidquam tamen in animali machinatione agnoscimus, quo nervorum in primis, & hinc ceterarum particularum systema ab initio moderatur, quodque singulare in nobis constituit temperamentum, antequam nulla adhuc explicata sit activitas causarum occasionalium. Hinc quae alibi de temperamentorum diversitate dicta sunt, huc referri debent; in his enim omnis continetur, quae vera praedisponens morborum causa potest appellari.

Ea vero, quae in vita fiunt; & adhibentur, quorum activitate solidis fluidisque particulis mutatio inducitur, ita ut corpora quidquam

quam tandem deponant propriae integritatis, sub generali caussarum occasionalium nomine facile complectimur. Ex quo fit, ut eadem caussae, quibus vita sustinetur, & ipsam perfundare queant; & morbos tandem progignere: quae quidem miserranda omnino videtur animalis vitae conditio. Advertendum tamen est, quod caussae occasionales, & praedisponentes, de quibus hactenus sermo fuit, haud satis ex se inveniuntur, ut morbum producant. Possunt profecto eadem esse absque morbo. Hinc sub generali remotarum caussarum nomine in scholis medicis etiam veniunt, quarum aliae internae dictae sunt, ac cum praedisponentibus conveniunt, aliae externae & procatacticae, quae idem fere sonant ac occasionales a nobis dictae.

Tandem ex concursu caussarum praedisponentium, & occasionalium fit causa proxima, sive ea insignis particularum mutatio, quae sensibile affert in earundem facultate vitium, & hinc notabilem functionis laesionem, sive morbum proprie dictum. Quamobrem in morbi generatione hoc pacto res disponi, tuto fingi potest. Datur primum dispositio, quae, cum firmior actione caussarum occasionalium continuo reddita sit, nullimode ab usum temperari sinit, quibus in ordinario

vitae cursu ejusdem propensione obstaculum opponitur. Si nunc porro nova occasionalis causa accedat, plena evadit dispositio ipsa, & aequilibrium tollitur, quo facultatis integritas antea continebatur; hinc notabilis functionis perturbatio insurgit, & morbus. Satis vero ex dictis apparet, in causarum catena, quibus morbus inducitur, ultimum anulum a causa proxima occupari. Nil ergo mirum si cum hac morbus ipse confundatur, & illius ablatio ad hunc tollendum omnino necessaria a Medicis credatur: qui sane inter praecipuos referri potest proximae causae characteres.

His de causarum natura in genere adnotatis, quidquam de peculiari earundem activitate nunc proponere, necessarium omnino erit. Nos vero de solis causis occasionalibus quidquam hic subjungere, animo statutum habemus. Quae enim de praedisponentibus dici possent, ad temperamenta praecipue pertinent, de quibus in *Hygiologia* satis dictum est. Ab eorum vero intellectu, quae praedisponentium, & occasionalium causarum vim respiciunt, sponte inde profluit, & facile intelligitur omnis activitas causarum proximarum.

Universae porro occasionales causae ad res non naturales reducendae sunt, tum & ad eas, quae quo-

quovis titulo ingeruntur , vel externe corporibus nostris applicantur . Inter illas aerem in primis consideramus , cujus sane ut maxima vis est in vita sustinenda , sic & maxima esse potest ad illam infirmandam , diruendamque potestas . Id autem experiri semper solet , cum qualitates ejusdem ; sive physicae fuerint , sive chymicae , eo modo immutentur , ut animalis oeconomiae usibus ineptus inde aer evadat . Primum vero de atmosphaerae gravitate , & temperatura perturbata dicemus . Nimia porro aeris gravitas corporibus nostris oppressionem creat , & motus difficultatem ; levitas contra a coercente pondere corpora privat , quo impulsus ab interna vi humores intra vasa debito modo continentur . Fateri tamen oportet , quod in ordinario vitae cursu nunquam fere homines descripta causa sensibiliter afficiantur , cum consueta earundem mora in his terrae locis habeatur , in quibus nulla dari potest tam imminuta vel aucta atmosphaerae altitudo , ut maxima inde oriatur , & periculosissima , ponderis variatio . Quae vero ab aliis causis continuo inducitur , nunquam , ex barometricis periculis , eo pervenire potest , quo maxima reapse fiat , & eo quidem modo , ut ingens discrimen hinc animalibus paretur .

Non ita vero dicendum de temperaturae mutatione, quae profecto extrema experiri quandoque solet, & maximo inducendo detrimento apta. Nimia namque aestuatio, pro diversa corporum dispositione, eadem debilitat, & exiccata, & sitim creat, & humores rarefacit, & maxime ad alcaliscentiam disponit. Stimuli idcirco munere quandoque fungitur, quo febres incitari solent, & alia mala. Frigus contra duplici titulo infestat; vel enim moderatus est, & validam constitutionem percutit, vel circumscriptam tantum superficiem, corporis praesertim aestuantis, tuncque stimulantem vim exerit, morbosque inflammatorios epixe sollicitat; vel modum nimis excedit, & universali, nec non continuata applicatione urget, aut debilibus applicatur, tuncque pessimam vim promit sedativam, quae vitales vires opprimit, vel perfecta vastatione diruit omnino. Hinc torpor inducitur, & somnus, & cangraena, & mors ipsa; quae sane omnia praecipuos constituunt frigoris effectus. His vero alii accedunt, qui ex cutis, sive externae exhalantis superficiei constrictione, quam frigus producit, & hinc ex imminuta, vel impedita perspiratione derivantur, ut gravedo est, & tussis, & universa catarrhorum fami-

familia, & alvi liquatio, & quaevis alia, huc pariter referenda, aegrimoniae species.

Descripta frigoris actio novum pondus acquirit ab aeris motu, quo calidiori atmosphaerae circa corpora frigidior substituitur; praesertim vero si per rimas id fiat, in quibus novum sane momentum aeris motui accedere videtur. Haec vero motus aeris consideratio recta ducit ad historiam ventorum, quam perfecte noscere debent Medici, eam praesertim, quae ex corographia, sive peculiari propriae regionis descriptione deducitur; hoc enim pacto non modo quid venti valeant, habita ratione momenti, quo ad corpora impetunt, dignoscitur, verumetiam omnis hinc inducta in atmosphaeram mutatio ab inquinamento, ventorum ope ab una in aliam regionem facile transiture.

Verum difficiliora, & adhuc periculiosiora sunt quae ad chymicarum aeris qualitatum mutationem pertinent. His primum accensenda videtur humiditas; quam, tametsi ab aliquibus inter physicas aeris qualitates repositam invenimus, cum tamen vires considerentur, quibus utriusque elementi mixtio & separatio consummatur, ad chymicas potius referendam esse, fatis patet. Nihil interea tam efficaciter

corpora nostra delumbat, quam aer humidus, praesertim si calor accesserit. Tarditas siquidem inde sequitur in omnibus fere actionibus, in primis nervorum, & maximopere simul augetur animalis materiae ad corruptionem dispositio. Quod ante omnia affirmari debet, cum aeris uvor ab exhalatione veniat aquarum stagnantium, in quo forte inquinamentum continetur, insigni virulentia praeditum. Incredibilis enim esse solet detrimenti species, quod ab illo recipit humana constitutio, quodque aeri inflammabili nunc vulgo adscribitur. Sed speciosam hanc theoriam, tam festive hodie ab aliquibus receptam, recta factorum consideratio nimis forte superficiale, vel saltem dubiam reddit, ut alibi in historia febrium remittentium opportuniori occasione clarius patebit.

Nec tutiora sunt quae de atmospherico inquinamento adducuntur, a reliquis aeris speciebus deducto, quibus universum ejusdem atmosphaerae temperamentum continuo perficitur. Nam tametsi aeris deplogificati maxima fit jactura in animalium respiratione, & in exustione corporum inflammabilium, & in alio quocunque phlogistico processu, unde & fixi, & phlogificati aeris, animalibus insensissimi, ratio augetur; admiranda tamen vis
simul

simul in Natura extat, qua omnis descripta
 jactura cito reparatur, & statim omnia ad
 pristinum restituuntur consuetum aequilibrium.
 Si casus ergo illos peculiare excipias, in
 quibus in brevi & conclauso situ, dum jugiter
 quacunq; de causa copiosa mephtis con-
 ficitur vel evolvitur, omnisq; simul vis de-
 ficit ut subitanea ejusdem restauratio obtinea-
 tur, in maximum reapse venit animalis vi-
 ta discrimen; nullibi sub dio tamen descripta
 mutatio tam sensibilis evadit, ut aliqua fun-
 ctionum perturbatio sensibili modo inde se-
 qui valeat. Haud porro inficiamur, quod
 felicior fortasse vita ducatur dum aerem re-
 spiramus, nativa proportione optime tem-
 peratum; at fateri simul oportet quod nul-
 lum fere detrimentum inde ab hominibus
 experiatur, dum descripta proportio tollitur,
 parciori utcunq; reddito aere dephlogistica-
 to. Quod sane audacter, a perpetua experien-
 tia ducti, affirmare non dubitamus.

Idem fere dicendum de alia quacunq; in-
 quinamenti specie, quo atmosphaera foedari
 aliquando valet. Omnia siquidem miasmata
 genera tunc porro humanae naturae adver-
 sa evadunt, cum collecta & addensata si-
 mul alicubi inveniuntur. Tum profecto hu-
 mana perspiratio thypum generat, tum reliqua
 con-

contagiosi cujuslibet morbi miasmata propriam explicant micidiale[m] activitatem. Simulatque vero magno ambienti exponuntur, quod omnis enervata evadit eorundem potestas. Quin hoc pacto plenam jugiter obtineri pestiferac sobolis extinctionem, satis superque continua demonstravit observatio. Ita ut in aere, quo circumdamur, organum potius everfionis, quam vehiculum traductionis morbofi semini Naturam praeparasse, indubia res videatur.

Fateri interim oportet, quod tametsi considerationes, quas de aere hactenus proposuimus, aliquid luminis in tam magni ponderis argumento afferant, multa tamen adhuc restant ignota, & obscura, quae inexplicabiles quandoque tricas Medicis pollicentur; ita ut saepius quid ab ipsis teneri debeat, nullo pacto definiri utcunque possit. Hinc opportuna videtur haec monendi occasio, ut quae ad aerem pertinent sola nonnisi observatione, & *a posteriori*, ut dici solet, sint statuenda; nam si pauca excipias, quae ad aeris uvorem, & physicas proprietates spectant, quaeque firmiter procedunt, & facile percipiuntur, reliqua omnia a principiis derivari solent, quae adhuc ignota sunt, ideoque & regula moderantur, nunquam *a priori* satis intelligenda.

Sequitur cibus & potus, a quo ut omnis
natu.

natura nostra sustinetur , perficiturque , cum satis bene dirigitur , sic pessimam finit quamcunque labem inducere , simulac perversa & inordinata evadit ejusdem consuetudo. Id autem duplici modo fieri potest , vitio nempe quantitatis , vel qualitatis. Cum vires digestrices determinatae sint , ac proprio diversorum corporum robori respondeant , hinc quantitas ciborum nunquam absolute consideranda est , sed relative tantum , habita scilicet ratione singulorum individuorum . Cum autem revera hac lege aucta sit , pondus in ventriculo generat , & distensiones , & spontanea tandem fermentatione corrumpitur , unde ructus , & nausea , & vomitus , & alvi liquatio , & aliae gignuntur satis aliquanto vehementes affectiones , quibus non modo tubi cibarii , sed & respondentium particularum constitutio turbatur .

At multo adhuc vehementiora sunt quae ciborum defectus producit . Hoc enim pacto non modo materia nutritionis deficit , & vires concidunt , verum etiam nefanda producit humorum acrimonia , quae cito ad perfectam alcaliscentiam tendit , & hinc ad omnem oeconomiae animalis eversionem . Recens enim succus , qui a cibus suppeditatur , sanguinem veluti edulcat , eamque cohibet
ejus-

eiusdem putrefactionem , quae ultimum sistit terminum , quo tendit *animalisatio* . Hinc mors tum accedit multo sane expeditior , quam a solo fieri posset nutritionis defectu . His accedit , quod maxima difficultas non in repletis corporibus evacuandis , sed in vacuis tabidisque restaurandis potissimum experiatur . Ex hoc capite praeterea ratio praecipua educitur ingentium morborum , qui annonae caritatem sequuntur semper . Id modo advertendum restat , quod descripti effectus omnem , ut producantur , requirant ciborum deficientiam ; illis nanque impediendis , aut saltem retardandis , vel parva horum copia satis fortasse invenietur .

Quae nunc de cibis adnotata sunt nullam eorundem ponunt vitiatam qualitatem . Ab hac vero novam inde & uberrimam derivari posse morborum sobolem , nemo est qui inficiabitur . Perfectus autem cibus is haberi debet , quem succi gastrici facile solvere , viresque fermentantes apte mutare queunt , ut sic perfecta inde obtineatur eiusdem assimilatio . Hinc qualitas ciborum non ab intrinseca tantum eorundem natura , quae fortasse nota erit , deducenda videtur , sed & a peculiari succorum gastricorum , & virium fermentantium activitate , quae sane maximam va-

ria-

riationem a temperamentis recipit, tum & a consuetudine, & a morbis. Nulla ergo generalis regula de his statui potest, cum revera quae alteri prosunt, & bona sunt, alteri quandoque nocent, & noxia experiuntur. Veruntamen cum quidquam & de his generatim statuere opus sit, forte de intrinseca tantum ciborum natura fieri poterit; his interea semper salvis, quae ad singulorum individuorum idiosyncrasiam spectant. Verum quidem est, dari aliquando cibos, qui in omni constitutione pessimam nonnisi saburram suppeditant; sed corrupta & infensa eorum natura tam late patet, ut facile ab omnibus percipiatur, nec iisdem homines idcirco abutuntur, nisi extrema maleque suada fame compulsi,

Cibus porro viscidus lentam reddit digestionem, succosque praebet tenaces, unde & sanguificatio difficilis, & imperfecta evadit, & omnis quae inde sequi solet functionum series vario modo pessundatur, vel interrumpitur omnino. Facile simul stagnantes humores evadunt, vel maxima nonnisi difficultate per vasculorum anfractus ducuntur, unde obstructio sequitur, & hydrops, & ortopnoea, & quae ab his varia oboriri possunt morborum genera. Nulla praeterea est humorum acrimonia, quae a victu acri, nimis nempe sali-

salito, vel oleoso, vel aromatico, vel acido, generari non possit, quaeque maximam irritationem inducit, & omnes scorbuti species (leviores aequae ac graviores) & valorum corrosionem, & fluidorum liquationem, & omnia, quae inde facile sequuntur maxima oeconomiae detrimenta.

Sed nec negligenda ingens perturbatio, quam digestionis tempore descripta cibi conditio generat, quaeque in flatulentia saepius consistit, & anxietate, & ructu m-
doroso, vel acido plerumque acerbissimo, & cardialgia, & vomitu, & colica, & cholera, & alio quocunque vexationis genere. Immo vero haec forte sunt sola damna, quae a vulgo haberi solent ut penitissimi diaetici erroris effectus; ita ut, cum illa ob peculiare fortassis viscerum robur deficient, facile quis in animum suum inducit, nihil quoad reliqua esse timendum. Quod quidem quam erroneum, & perniciosum sit, ex his, quae superius dicta sunt, satis apparet.

Atqui non minus consideratione digna sunt quae ad potum pertinent. Cum porro ejusdem materia a sola purissima aqua suppeditata veniat, nulla forte occasio erit morbosae mutationis pertimescendae. Nec salubris aquae excessus in ordinario vitae cursu periculosus
ex-

existimandus erit , dummodo nullum in or-
 ganis excretoriis sit offendiculum , quo , im-
 pedita lympharum excretionem , hydropicae con-
 gessionis praeceps occasio fiat . Sed deficit ali-
 quando aqua , vel pessimo inquinamento sca-
 tet , aut fatua habetur ; saepiusque homines
 alias potiones illi sufficiunt , arte praeparatas .
 Tunc reapse potus multiplici titulo
 potissima evadere potest causa morborum .
 Equidem continua observatione constitit ,
 homines facilius cibi , quam potus defe-
 ctum ferre . Quin hujus auxilio illius detri-
 mentum minui , indubia res videtur . Quod
 satis profecto demonstrat , omnem aquae de-
 defectum ingentem perniciem semper sequi .
 Sitis porro tormentum , & faucium ariditas ,
 & oris amarities , & ventriculi inflamma-
 tio , & febris , & delirium , & omnis de-
 nique eversionis species , ut immediata haberi
 debet descripti defectus sequela . Pro diversa
 autem inquinamenti specie , quo aqua foeda-
 tur , pondus in ventriculo , & languor dige-
 stionis , & viscerum obstructions facile se-
 quuntur , praesertim si dum crassiori terrestri
 inquinamento illa scetet , nullum , vel par-
 cius contineat aereum elementum . Sed longe
 periculosior aqua existimanda erit , cum a
 materia extractiva vegetabili vel animali pu-
 tre-

refacta conspurcetur ; tunc enim seminiura continet, quo facile terra putrefactio per omnes particulas propagari sinit, maximumque sic inducitur salutis & vitae detrimentum.

Vini vero excessus tandem aliquando remulentiam producit, ac perniciosa vi sedativa omnem fere nervorum actionem pessundat. Summa idcirco debilitas producit, qua hydropi, & paralyfi, & apoplexiae corpora sensim disponuntur. Mittimus detrimentum, quod maximum ab eadem causa recipit crasis humorum. Idem potiori jure de spiritu vini, & reliquis inflammabilibus liquoribus affirmari debet. Alii praeterea sunt tituli, quibus nova adhuc vino, & reliquis fluidis fermentatis deleteria vis accedit, tametsi nullus fuerit excessus eorundem. Hujusmodi est crassities, & acor, & imperfecta fermentatio, quibus reapse congestioni morbosae, renali praesertim, locus conceditur, & acidum in ventriculo producit, & ingens distensio in omni tubo cibario, ad ruptionem usque. Quod de cibis affirmari etiam debet, qui & tumultuosam fermentationem concipere potis sint, & maximam idcirco fluidorum elasticorum copiam suggerere.

In historia causarum morbosarum haud negligenda quidem est, quae a motus excessu
prae-

praebetur. Ut enim moderata musculorum actio vires firmat, sic aucta iisdem frangendis maxime valet. Omnes ergo aegritoniae species, quae a roboris defectu propriam nanciscuntur originem, & progressum, omnes inquam, hoc pacto generari posse, facile patet. Sed nimio praeterea motu fluida atteruntur, & dissipantur, & novum accedit circulationi incitamentum, quo particulae stimulantur, irritanturque, & ad inflammationem disponuntur. Praecipua etiam motus aucti sequela macies est, & cellularis telae flacciditas, ob pinguedinis liquationem, quae aliquando tam cito fit, ut fusus inde adeps instar olei colligatur in majoribus cavitatibus. Quod quidem maximum oeconomiae detrimentum improvisam necem animalibus quandoque attulisse, compertum est.

Contraria motui quies ponitur; unde & contrarios effectus ab eadem expectandos esse, ipsamet rei natura suadet. Hinc tarditas circulationis, & suffocatio, & lentor universalis, & ingens pinguedinis collectio, & alia huiusmodi praecipuam constituunt otiosae vitae annonam. Veruntamen quidquam datur, quod quietem cum motu finitimam reddit, laxitas nempe, & quae inde sequitur debilitatio membrorum; unde eisdem effectus, qui ratione

Antepr.

G

im.

imbecillitatis motui tribuuntur, & quieti congruere, quisque agnoscit.

Generatim quae de motu & quiete dicuntur, de vigilia & somno etiam affirmari posse, nemo non videt. De statu enim corporis agitur, in quo revera vel notabilis est quies musculorum, vel maxima contentio. Verum & in his potissima accedit animalium functionum turbatio, quae singularem somni, & vigiliae indicare videtur potestatem. Caput siquidem diuturniori somno sanguine gravatur, & omnis inde hebescit animae facultas, & dolor producitur, & ponderis sensus, & vertigo, & ipsamet apoplexia. In vigilia vero, cum cerebri functiones nulla interpellatione pergant, irritatio excitatur, quae inflammatio, & delirium, & ipsamet tandem tenerrimae cerebri texture consumptio inducitur.

Ad causas morborum occasionales accensenda etiam sunt vitia excretorum & retentorum. Cum enim multa sint, quae a corporibus nostris continuo retinentur, & excernuntur, modus in his dari debet, ut nullum inde accipiat animalis oeconomia detrimentum. Quotiescunque igitur eorundem inversio fiat, vel nimia evadat quae moderata esse debet retentio, excretioque, maximam hinc salutis per-

perturbationem fieri posse, nemo est qui non
 videt. Potissimum nimiae excretionis effe-
 ctum sistit infractio virium universalium, unde
 omnes primum functiones infirmantur, & perfe-
 cta dein vastitate abrogari etiam possunt, usque ad
 interitum. Facile id patet, cum sanguinis, &
 perspirationis, & urinae, & salivae, & mate-
 riae intestinalis, & spermatis, aliorum, nimia
 feratur diffusio. Cita enim sive particularis,
 sive generalis functionum prostratio sequitur,
 & omnis tandem vitalis aerae distlatio. Quod
 si contrarium eveniat, admiranda saepius in-
 ducitur distensio, & suffocatio, & oppressio,
 & hinc dolor, & torpor, & perfecta tan-
 dem motus interpellatio, & vitae excidium.

Inter omnes vero res non naturales nulla
 fortasse erit, quae animi pathematibus ante-
 poni valeat, dum vitae diruendae, & univer-
 sae corporum nostrorum oeconomiae dissolven-
 dae applicatur. Omnia enim animi pathema-
 ta immediatam constituunt sensorii, & ner-
 vorum affectionem, praecipuorum nempe, qui
 in nobis inveniuntur, virium conductorum.
 Nil ergo mirum, si tam inultatas, & ve-
 hementes concussiones corpora nostra patian-
 tur, simulac motus in anima excitetur, ta-
 met si nec maximi fuerint, vel nimium persi-
 stentes. Quaecumque vero sit *mechanica* passio-

num (de qua sane nihil adhuc novimus , praeter nodum , quo vincta illa manet , & implicata , ab humanae mentis viribus nunquam forte extricandum) id porro certum est , quod ab earum tumultu ingens detrimentum universae functiones percipiant . Sensus porro hebescent , vox mutatur , circulatio modo crebra , modo tarda evadit , praecordia ingenti anxietate premuntur , fit inappetentia , digestio laeditur , opus secretionis excretionisque interpellatur , vires concidunt , sphincteres laxantur , & alia quidem multa obveniunt pro diverso pathematum temperamento . Omnia tamen in hoc conveniunt ; quod citissimam nocem inferant , nulla aliarum causarum activitate praeparatam ; simulatque urgentissima accedant , & inexpectata . Quod quidem non modo exemplis aliunde petitis , quae haud profecto infrequentia sunt , verum etiam propria observatione spectatis , confirmatum accepimus .

Causis occasionalibus , hactenus descriptis , aliae accensendae sunt , quae morbis excitandis aptiores forte inveniuntur . Enimvero si maximum discrimen ab his inferri valet , quae naturam nostram sustinent , vel facile in eam convertuntur , ut sunt res non naturales , multo magis idipsum ab his expectari oportet ; quae semper naturae nostrae con-

contraria sunt, sive interne applicentur, sive externe. Hujusmodi haberi debent medicamenta in primis, & venena, quae tametsi diversa credantur, revera tamen eadem esse, ac eodem modo operari, indubia res videtur. Omnem differentiam major, vel minor aetivitas constituit, quae non modo a nativa illorum constitutione pendet, verum etiam a diverso machinationis robore, quo vis eorundem frangi aliquo modo possit, vel extenuari. Hinc saepius evenire solet, ut limites utrorumque facile confundantur, ac eadem materia modo medicamenti, modo veneni vices gerat. Varias dosis, & praeparatio, tum & peculiaris morbi, vel temperamenti conditio, descriptam diversitatem aliquando inducere, potis utunque invenitur. Aetio igitur eorum morbosa intelligi debet, cum nullo pacto a viribus corporum nostrorum subigi valeat, ac integra idcirco manens, omnium particularum crasim diruere, omnesque functiones evertere, apta omnino evadit.

Eorum vero, quae externe applicantur, insensa vis experitur, cum vel chymica aetivitate gaudeant, ut sola applicatione materiae animalis vastationem inducere potis sint, vel mechanico impetu ferantur, quo solutiones, & fracturas, & contusiones, & alia vitiorum

genera, apta sint excitare. Ad prima referri debet ignis, & universa causticorum soboles; altera vero excipiunt corpora dura, acuta, valide mota, vel pressa, & hinc ictus & lapsus, & reliqua hujusmodi externarum injuriarum genera.

C A P U T III.

De Morborum Syntomatibus.

OMnia, quae in Natura sunt, dum propriam ferunt a peculiari causa originem, cujus habitae ratione nil praeter effectum indicare videntur, & aliorum simul derivationi inserviunt, ac causarum idcirco manus assumunt. Quod ut de aliis, sic de morbis affirmari posse, nulli dubium videtur. Quicquid vero a morbo derivatur, ut effectus a propria causa, sub generali syntomatis nomine apud Medicos venit. Quamobrem quae in aegrotantium corpore phaenomena apparent, omnemque propriam a statu morboso derivationem sumunt, syntomata appellari debere, quisque agnoscit. Nisi quod pro varia peculiari origine,

gine , quam iisdem Medici assignatam fingunt , & varias symptomatum species dari posse , communiter receptum est . Hinc datur symptoma morbi , cum a morbo ipso immediate producitur ; symptoma causae , cum haec , praeter morbum , & quidquam aliud , ab hoc diversum , generare potis sit ; tandem symptoma symptomatis , quotiescunque de phaenomeno agatur , quod nec a morbo , nec a causa , verum ab alio peculiari symptomate praecipuam originem ducit . Febris v. g. est , quae a saburra biliosa , in ventriculo stabulante , viriumque oppressionem inducente , excitatur . Adest simul oris amarities , calor , sitis , reliqua . Febris est morbus ; causa excitans saburra biliosa ; quae vero ultimo loco indicata sunt , symptomata . Horum vero oris amarities est symptoma causae , cum eadem biliosa saburra , quae febrem excitat , & exhalatione sua materiam praebet oris amarori . Calor est symptoma morbi , cum a motu febris immediate producitur . A calore vero , quo humor dissipatur , & faucium superficies arefcit , sitis originem trahit , quae idcirco ut symptoma symptomatis haberi poterit .

Fateri tamen oportet , quod in his saepius compositio , & arbitrium Medicorum locum habere possit . Enimvero datur aliquando sym-

toma, quod a causa morbi v. g., & ab alio symptomate simul producitur. Tunc porro si duplex origo simul consideratur, ortum inde symptoma compositum erit; si vero separatim, modo symptoma causae, modo symptoma symptomatis appellari posse, satis patet. Hujusmodi exemplum sistit sitis, quae in superius descripta febre non modo a calore, sive a morbi symptomate, verum etiam a saburra biliosa, sive a causa morbi, immediatam originem ducere posse, satis norunt in Arte nostra Periti. Potest ergo sitis & ut compositum symptoma haberi (quatenus duplex principium agnoscit), & ut symptoma causae, tametsi superius ut symptoma symptomatis considerata etiam fuerit.

Praeter descripta symptomata, alia a Pathologis considerari solent, quae epigenomena dicuntur, sive supervenientia. Sunt vero ea morbosa accidentia, quae nullam cum morbo relationem habent, sed oriuntur ob peculiaris cujuscunque causae interventum, quo nova veluti affectio inducitur. Tussis v. g. catarrhalis, ictero superveniens ob frigus susceptum, symptoma erit epigenomenon icteri. Id tamen observare oportet, quod tametsi nulla proxima sit relatio inter morbum, & descriptum symptoma, aliqua tamen remota inter

ter utrumque admittenda semper videtur. Nul-
li enim dubium, quod corpora aegrotantium,
ceteris paribus, proniora a praesente jam morbo
fiant novis morbis ferendis, sive epignome-
nis symptomatibus; quae aliunde, cum semel
ab activitate cujuscunque causae producta fue-
rint, non desinent aliquam saltem exacerba-
tionem anteriori morbo aliquando inducere.

His adnotatis, quae ad generalem sympto-
matum doctrinam pertinent, peculiarem illa-
rum historiam nunc exarare deberemus,
ut consuetus esse solet mos Pathologorum.
Verum, ni errere ducimur, quidquam in hoc
invenimus, quo descriptum institutum erro-
neum, vel saltem inutile nobis videtur.
Enimvero communiter, hac arrepta occasio-
ne, non morborum symptomata, sed morbos
ipsum describere satagunt. Peculiaribus vero sym-
ptomata recenseri, ignoto adhuc morbo, non
possunt; morbum vero ipsum describere, hic
loci non est, cum serio id excipiant Medi-
cinae practicae institutiones. Quamobrem ge-
neralia tantum nunc exposuisse, sat erit. Re-
liqua, quibus plena continetur morborum, &
symptomatum explanatio, quibusque tyrones,
nulla confusione, quae necessaria sunt optime
percipere valeant, alibi reservata habemus.

CA.

C A P U T IV.

De Signis morborum.

Cum morbi quidquam semper constituent, quo sensibilibus corporum nostrorum actiones laeduntur, necessario hinc sequi debet, quod eadem laesae functiones, attente consideratae, & perceptae, indicia evadunt, quibus de illorum praesentia, & discrimine, rectum ferri potest iudicium. Descripta porro indicia sunt, quae sub signorum nomine in Medicina etiam veniunt; unde & quae circa ipsa versatur tractatio, *Semiotica* dicta est. Utillimam haec sistit Medicarum Institutionum partem, & omnino necessariam, ut ea, sine qua nullus Clinicae patet aditus. Vulgarissimum enim, idque verissimum, habet Medicina effatum, quod *cognito morbo, facilis curatio*; morbus vero per propria non nisi signa recelatur, propalaturque. Si pauca interim excipias, quae forte nova habentur, omnia quae in *Semiotica* sunt, *Veterum* industriae debentur, quorum maxima quidem ad haec illustranda fuit solertia. Cum igitur ad nostrum institutum explendam quaedam generalia de signis hic etiam proponere, ipsa

ipsamet rei ratio exposulet, ad Veteris Medicinae monumenta confugere omnino opus erit. Hoc enim pacto, si quid tutum est, & optima experientia confirmatum, hic inveniri posse, audacter affirmamus.

Omnis interea, quae Medicos consideratio tenet, dum homines adversa valetudine vexantur, vel morbum praeteritum respicit, vel praesentem, vel futurum. Hinc triplex datur signorum genus, quorum alia anamnesticum, alia diagnostica, alia prognostica. Haec vero omnia a diverso aspectu, quo res morborum considerari solent, propriam derivationem accipiunt. Morbi namque cognitio secum semper trahit ideam causarum, quibus producitur, simulque effectuum, qui ab eodem derivari possunt. Praesentes porro effectus, morbum praeteritum, ut propriam causam, praesentes causae morbum futurum, ut proprium effectum, indicabunt. Unde fieri quidem potest, ut a sola actuali aegrotantium conditione considerata, quid fuerit, vel futurum sit, optime determinari valeat. De morbo autem praesente dignoscendo, in quo nullam a Medicis speciosam divinationem vulgus expectat, res facilius patet, & intelligitur.

Ut autem ab exposito generali principio
par-

particularis signorum natura intelligatur, quid de singulis teneri oporteat, nunc declarabimus. Signa anamnestica sunt, quibus a praesenti statu morbus praeteritus dignoscitur. Hinc male apponuntur ii, qui descripta signa ex consideratione status praeteriti deducta effingunt, quo morbus praesens tutius internosci possit. Haec enim ad diagnostica potius deducenda esse videntur, ut inferius patebit. Nec supervacaneum nunc erit advertere, quod admissa ab initio signorum varietas non eorundem, sed morborum diversa tempora respicit. Atque hinc merito anamnestica signa a nobis dicta sunt non quae praeterita habentur, sed quae praeteritum morbum indicant. Deducuntur vero a residua adhuc particularum, nec non facultatis earundem laesione, quae ut effectus haberi debet morbi transacti, ipsumque idcirco declarant. Sic fossulae, quibus passim deturpata cutis observetur, signum variolarum anamnesticum constituunt; cicatrix vulneris, vel abscessus; paralyfis apoplexiae; abnormis ossium tumor rachitidis, & sic porro de reliquis.

Contrarium anamnestico est signum prognosticum, quo nempe futurus status praenunciatur. Deducitur ab actuali morbo, ut causa considerato, qui cum determinatos effe-

fectus progignere potis sit, hosce idcirco indicat semper, dummodo haud quidquam a natura, vel arte operetur, quo ejusdem vis nulla propemodum evadat. Eo siquidem pacto sunt res in corporibus nostris constitutae, ut omnes inter se invicem statuta semper lege respondeant, ita ut cum aliquae dentur, alias necessario sequi debere, oportebit. Ab hoc autem fonte praecipue inde hauritur doctrina prognosticorum. Simulatque igitur descripta consensio agnoscat (quod quidem a bene intellecta re physiologica, ac pathologica potissimum obtineri potest) omnis inde jam cognita sequela praevidebitur. Vehemens, & profundior inflammatio ad suppurationem tendit. Illa ergo signum erit suppurationis prognosticum.

Tandem diagnostica signa sunt, quibus praesens morbus dignoscitur. Petuntur vero non modo a praesentibus ejusdem morbi symptomatibus, verum etiam a causis praecedentibus cujuscunque generis optime perpensis. His enim omnibus simul collatis, perfecta comparari poterit praesentium morborum notio. Hinc Medicus dum primo ad aegrotantem accedit, de antecedenti vivendi ratione inquirere debet, res potissimum non naturales examini subjiciendo; dein reliqua, quae praesentem statum

cor

constituunt, eadem diligentia ad trutinam revocabit, ut sic nihil quidquam negligatur, quo res, plerumque difficillima, optime declarari valeat. Id vero saepius haud primo intuitu fieri posse, pro certo habemus, sed opus est, ut repetitis vicibus idem examen instituat, quo tandem recta institui valeat morbi diagnosi, & quae inde sequi debet curatio. Hinc patet, quam male ii se gerant Medici, qui turpem incertitiae notam sibi polliceri credunt, nisi amico obtutu implicatissimam rem propriis oculis haud explanatam fateantur. Quod sane ridiculum omnino videtur, maximumque saepius praebet impudentiae, & audaciae argumentum, humanae salutis nocentissimum.

Epitheton signi diagnostici est pathognomonicum. Sic autem appellatur signum morbi proprium, & inseparabile, quo tuto semper ille & agnosci, & ab omni alio distingui potest. Optima sane est hujusmodi signorum species, & Medicinae faciendae opportunissima, sed maximo hominum infortunio rarissima simul. Nam si unum vel alterum excipias, reliqua, quae habentur pathognomonica signa, non simplicia sunt, sed composita ex syndrome plurium signorum. Quodcumque ex his, separatim consideratum, morbum haud designat;

gnat ; omnia vero simul concurrentia signum pathognomonicum constituunt, morbumque sic declarant . Patet id exemplo pleuritidis , in qua dolor lateris pungitorius , febris inflammatoria , tussis primum sicca , inde humida , signum constituunt pathognomonicum . Quodcumque ex his , cum solum consideratur , morbum certe denotabit , pleuritidem vero haud quaquam . Haec vero omnia satis demonstrant , maximam difficultatem semper inveniri in morbis designandis ; periculum est enim ne discrepantia & multiplicitas signorum , quibus pathognomonicum componitur , confusionem pariat , omnemque auferat perspicuitatem , quae in diagnosi necessaria desideratur .

His de generali signorum divisione adnotatis , quaedam generatim de eorundem significatione nunc subjungere opus est . Enimvero tametsi hujusmodi significatio ad peculiarem morborum historiam pertinere videatur , quidquam tamen & in ea continetur , quod morbos in universum respicit , atque ad generalem ideo semioticam redigendum esse , facile patet .

Praeceptuos signorum fontes in morbis supeditant principales actiones , sive naturales fuerint , sive vitales , sive animales , Has ergo

ergo attente considerare oportet, una cum laesione, quae in iisdem conspicienda se praebet, ut hoc pacto tuto determinetur quid ab integritate deficiat, idque quid simendum sit, vel sperandum, ac quae tandem via teneri possit, ut rite & recte res aegrotantium dirigatur.

Ut autem ab actionibus naturalibus initium fiat, id primum advertendum, quod in omni morbo omnia quae digestionem (principem nempe functionem, a qua reliquae initium sumunt) perturbatam indicant, omnia, inquam, pessimum designant statum, & eo quidem magis, quo major perturbatio extiterit. Hujusmodi est perfecta appetitus prostratio & nausea indomabilis, & vomitus, & corruptae faecis excretio, & alia ejusdem generis. Inter omnes vero naturales functiones maximam semper Medicorum attentionem revocavit urinae excretio, ut ea, quae non modo digestionis, verum etiam sanguificationis, nec non universae fluidorum massae conditionem declarat. Verum quidem est, lotii qualitates a variis accidentibus innumeras mutationes sumere posse, ita ut facile in errorem ducant, nec nimium de his fidere, prudens semper sit sapientiorum consilium; quidquam tamen ab earum conside-
ra-

ratione deduci posse, indubia res est, cum praesertim alia accedant signorum genera, quibus in iudicio ferendo magis magisque res fiat explorata

Atqui non minor in morbis dijudicandis confusio oritur a nativa varietate, quam in recta valetudine, pro ratione diversae aetatis, & sexus, & temperiei, urina promit. Quae quidem varietas eo saepius pervenit, ut similem morbosae urinam sanam reddat. Hinc oportet, ut eam semper Medici perspectam habeant ipsiusmet urinae conditionem, quae propria esse videtur in bona valetudine hominis cujuscunque; hoc siquidem pacto quae integra reapse est nunquam cum morbosa confundi poterit. Utat vero sit, quidquam admitti semper debet, quo omnis urina referri valeat, ut sic quaelibet morbosa ejusdem differentia tuto agnoscat. Terminus interea necessariae collationis in urina statui posse videtur, quae sanguinis vulgo audit, quaeque ab homine sano mingitur, a causis accidentalibus haud mutata. Hujusmodi est quae primis horis matutinis, omni coctione expleta, excernitur, coloris paleati, limpida tamen, ac nonnisi post aliquod temporis spatium leve crassamentum deponens, quod incompleta veluti praecipitatione suspensum manet. Id porro est, quod

Antepr.

H

hy-

hypostasis communiter a Medicis dicitur ; sive sedimentum ; dum sublimior ejusdem pars , per urinam innatans , sub peculiari enaeorematis , sive nubeculae nomine vulgo nota est .

Quotiescunque igitur a descriptis conditionibus urina recedit , quidquam morboſi ab eadem indicari , pro certo statui potest . De hoc vero sequentia tradenda habemus . Urina tenuis , & aquosa , producitur a nimio potu ; ab absorptione seri , alicubi hydropis causa antea collecti ; a spasmo hysterico vel hypochondriaco ; ab insolubilitate materiae extractivae , a qua ejusdem color originem accipit . Quae quidem omnia optime idcirco ab ea indicantur . Quod si tenuis & flammea simul appareat , motum maxime incitatum supponit , ac proinde maximam in morbis acutiem . Idipsum , sed vehementius adhuc , indicat lotium , quod cum intensiori colore crassitiem conjunctam habet . Turbida urina , instar jumentorum , imperfectam digestionem , & assimilationem materiarum sequitur . Crassum & ponderosum sedimentum , lateri contrito simile , proprium esse solet febrium intermittentium , in quibus diurnitatem cum difficultate indicat . Idem in morbis generatim explicat nimia & durabilis ejusdem spumositas . Color croceus bilem a sangu-

guine absorptam demonstrat. Bona urina est, quae, tametsi ab initio tenuis excernatur, sensim tamen, progrediente morbo, crassescit. Idem dicendum de illa, quae opaca mingitur, dein fit pellucida. Quae vero his contraria est, mala. Pessima in primis judicanda quae statim a mictu intolerabilem foetorem adipiscitur, & corrumpitur; facilem enim indicat salium separationem, quae praecipua esse solet putrefactionis consequentia. Ad eandem causam referri debet apparens ad superficiem pellicula, araneorum telae similis, quae in morbis corruptoriis frequenter in conspectum venit. Mittimus, ne longa nimis procedat oratio, reliquas varietates, eas praesertim, quae a topico urinarum viarum vitio originem habent, quaeque nullam continent generalem significationem, hic considerandam.

In medica urinarum exploratione tutiora fortassis exhibere posset chymicorum reagentium opera. Cum enim ordinaria urinae crasis (de qua consulendum omnino est quicquid in Physiologia nostra, & Chemia adnotatum fuit) ex salibus diversi generis, & duplici materia extractiva, componatur, quae quidem omnia propriis characteribus distingui possunt, vel saltem determinatas mutationes exhibent, si-

mulatque extranea affinitate agitantur, satis ideo patet, quod descriptis characteribus, vel mutationibus exploratis, quid a naturali urinae temperamento deficiat, rectius explanari valeat. Nota ob id Medicis esse deberent quae a Chymicis adhuc de urina explorata sunt; quin iteratis experimentis determinare opus esset, quid semper in urina sanorum reagentia, puta aqua calcis, salia alcalina, reliqua, efficiant, ut sit extemplo, statuti canonis auxilio, ab apparente mutatione quid in morbis ab integritate ejusdem reapse deficiat optime percipiatur. Accuratiores profecto hac ratione, quam simplici intuitu, de morbosa urinae constitutione comparari poterit idea, & hinc de crasi humorum, cujus praecipuum indicium illa suppeditat.

Sed accedamus modo ad actiones vitales, cujus major quidem vis esse solet in recto de morbis quibuscunque judicio ferendo. De respiratione primum aliquid subjicere oportet, quam inter vitalia signa praecipue *Hippocrates* consideravit. Alibi interea adnotatum fuit, naturalem respirationem lentam esse, & aequabilem, & profundam, & a nimia pectoris agitatione, nec non ab omni molestia immunem. Haec vero non modo integritatem in organis respiratoriis, sic proprie dictis, & in universo thorace,

expostulat, verum etiam in omni fere abdomi-
nis systemate. Unde quae in illa quandoque
vitia explicantur, ab utriusque regionis per-
turbatione mutuam originem accipere posse,
fatis patet. Nec negligenda vis sensorii, &
nervorum, a qua omnis derivatur efficacia in
musculis inspiratoriis, expiratoriisque, in or-
ganis nempe universae respiratiōi immédia-
te dicatis. Unde fit, ut in vitiata respiratiō-
ne & descriptae vis detrimentum locum ha-
bere posse, quisque facile agnoscat.

Praecipui vero modi, quibus respiratiō
reapse vitiatur, ad sequentes redigi facile
possunt. Nimis aliquando rara, vel celeris,
vel inaequalis, vel sublimis, vel laboriosa,
vel dolens evadit. De rara autem respiratiō-
ne id ante omnia monemus, quod tametsi
bona in morbis plerumque sit, cum virium
integritatem, & flexibilitatem organorum,
& circulationis aequabilitatem indicet, sus-
pecta tamen in acutis aliquando habenda est,
cum praesertim longa inter inspirationem &
expirationem mora intercedat; facile enim
delirium eam excipit. Celeris respiratiō, &
anhelosa, vel praecipitem indicat appulsum
sanguinis ad pulmones, vel difficilem per
eosdem viscidae molis tranationem, vel ni-
miam irritabilitatem organorum, vel impedi-

tam tandem diaphragmatis depressionem, cum nempe ejusdem plenitudini subjectorum viscerum durities, & volumen obstaculum opponat. Eadem fere, si vario modo applicentur, inaequalem respirationem reddere potis sunt; quibus praeterea accensenda etiam est virium infractio.

Omniū vero pessima est respiratio sublimis, ut ea quae maximum declarat in pulmonibus infarctum, vel infirmas, depressasque admodum vires; unde necessaria accersitur vis auxiliatrix musculorum, qui superiorem & posteriorem thoracis regionem occupant, & extraordinariae inspirationi simul inserviunt. Hinc scapulae attolluntur, & cervix retro inclinatur, & claviculae fit agitatio; ita ut solis hisce particulis omnis contineri videatur actio inspirationis. Huic proxime accedit respiratio laboriosa, ea nempe, in qua praeterea narium pinnae valide agitantur, & musculi abdominales, & hypochondria ultro citroque vehementer feruntur, & luctuoso livore vultus occupatur, & artuum superiorum extremitas; praesertim si rhoncus accedat in acuto pectoris morbo. Quod quidem maximam pulmonum angustiam denotat, vel virium defectionem, & hinc proximam mortem. Casum forte excipere oportet, in quo
de

de affectione agitur spasmodica, faciliter solvenda, vel de habituali morbo, asthmae v. g., ubi descriptam angustiam tolerabilem quodammodo usus reddit. Tandem dolens respiratio sauciata quomodocunque particulas demonstrat, vel inflammatione detentas.

Inter vitales functiones, instar signorum consideratas, in statu morbofo declarando, maximum exploranti Medico negotium pulsus faceffit. Enimvero ut cynosura communiter habetur in diagnosi & prognosi quacunq;ue dirigenda, unde & maximam celebritatem passim adeptus est in variis Medicinæ aetatibus. Sunt qui notam *Hippocrati* descriptam signi speciem fuisse contendunt. Et quidem non modo in hippocraticis operibus hujusmodi vocabulum desig- nari perhibetur, sed primus *Hippocrates* vide. fuisse *sphygmos* vocis auctor, quæ latine idem ac pulsus sonat, unde & *sphygmica* ars dicta fuit quæ de arteriarum pulsationibus occupatur. Fateri tamen oportet, nullam reapse veram significationem statutam apud *Hippocratem* inveniri de pulsibus sic proprie dictis, ut in posteriori ætate factum fuisse novimus. Inter veteres *Herophilus* in primis multa de pulsibus commentatus est, musicasque clausulas adhibuit ad eorum mensuram determinandam. Quod a

recentioribus quibusdam renovatum inde fuit, arbitrio, & incertae analogiae nimis fortasse indulgentibus. Ab *Herophilo* plurima inde *Galenus* accepit, qui tamen longe ampliolem sphygmiam artem reddidisse videtur, aliorum inventis; tum & nimia forte subtilitate abusus. Quae sane galenica doctrina intacta viguit, donec mechanicorum familia rem diversimode tractandam suscepit.

Sed ab initio hujus saeculi *Franciscus Solanus*, Medicus *Iberiacus*, nova prognostica ex notis jam pulsibus deduxit, quae in amplissimo opere sub *Lapidis Lydii Apollinis* titulo an. 1737. publici juris fecit. Ex tanto inde volumine utiliores res, & observatione dignas, excerptit, ac in paucas paginas contraxit *Jacobus Nibell*, Medicus *Hibernensis*, cujus opusculum quamplurimas observationes continet, *Solanianis* inventis confirmandis destinatas. Concalescenda hinc sunt in *Gallia* aliquorum Medicorum ingenia, praesertim *D. Bordeu*, qui sphygmicum systema completum effingere ausus est, verborum praesertim, longo jam usu effoetorum, mutatione, ac novitate conspicuum. Id autem in descripto systemate sibi proponit Auctor, ut securiori regula omnia, quae ex pulsu deduci possunt prognostica cognoscerentur, relatione primum determinata inter modum,

quo

quo pulsus procedit , & phaenomenon inde necessario sequens .

Ante omnia vero observat, diversum semper fieri pulsus characterem pro diverso morbi tempore ; enimvero sub initium *irritatus* est , *explanatus* in statu , *criticus* denique in decremento , qui morbi solutionem proxime praecedit . *Irritatus* , & *explanatus* , sub communi *non critici* nomine etiam venit , licet remotior a critico primus , quam secundus fingi debeat . Ex quo necessario sequi videtur , quod in omni aegritudine pulsus in *non criticum* , & *criticum* dividi optime possit .

Morbi interea solutio ut plurimum per evacuationem obtineri solet , cui varia emunctoria Natura destinavit . Divisum vero a diaphragmate corpus fingi potest in duas regiones , quarum una superior est , quae supra diaphragma ponitur , altera inferior , quae infra ; quarum quaeque sua propria emunctoria continet , criticae cuicunque evacuationi destinata . Hinc pulsus criticus in *superiorem* , & *inferiorem* dividitur , prout evacuatio ipsa ab emunctoriis obtinetur , quae supra , vel infra diaphragma posita sunt .

Descriptam pulsus critici divisionem nova inde excipit subdivisio , ab organorum excretoriorum diversitate petita . In superiori vero re-
gio-

gione excretio vel a pulmone venit, vel a gutture, vel ab interna narium cavitate; unde pulsus criticus superior vel *pulmonalis* erit, vel *gutturalis*, vel *nasalis*. In inferiori autem omnis evacuatio vel a stomacho obtinetur, vel ab intestinis, vel ab hepate, vel a renibus, vel a vasis haemorrhoidalibus, vel ab utero; ex quo sequi necessario debet, quod pulsus inferior vel *stomaticus* sit, vel *intestinalis*, vel *hepaticus*, vel *renal*, vel *haemorrhoidalis*, vel *uterinus*.

Datur praeterea pulsus sudoris, qui tametsi diversus a descriptis fingi omnino deberet, *superioris* tamen characterem illi proprium esse, & ad ipsum potius accedere, innuit Auctor. Descripti vero pulsus, qui simplices sunt, vario modo inter se conjungi possunt, unde maximus inde exurgit compositorum numerus. Criticus v. g. cum non critico saepe copulatur, superior cum alio superiori, hic cum inferiori, inferior cum alio inferiori, & sic porro de aliis: quae saepe compositio frequentissima in morbis experiri solet, cum contra simplicitas rarissima nonnisi in conspectum veniat.

Interim haec pauca de his delibasse, opus fuit, ut prima idiomatis elementa, quo medicam praxim ornare nunc aliqui satagunt, quo-

quoad fieri potest, a tyronibus intelligantur. Utinam vero, ut quae D. *Bordeu* in proprio penetrali de sphygmica arte pacisci ausus est, tuta extiterint, & vera! Ars enim prognosticandi, quae perpetua ambiguitate vacillat, firma sic evaderet, ac nova quidem & insolita perspicuitate perfunderetur. Verum de ingeniosissimo systemate id tantum affirmari posse, autumamus, quod ut maxime commodum & apte concinnatum illud est, ita & verum fuisse, optabile esset. Nam (cum brevitatis nostra haud nos fefellerit) quae potius pro Medicorum commodo res esse deberet, quam quae reapse est, efficta videtur. Profecto maximum, quod tam magnifico apparatu emolumentum sphygmicae artis Periti jamdiu polliciti sunt, nullum hactenus, vel saltem exiguum admodum fuisse, summo animi nostri angore invenimus. Nec dissimulandum, quod aliquando quae summa vulgi admiratione, & Medicorum gloria, a pulsuum exploratione deducta visa sunt, reapse a secreta, & turpi Medici, & assidentis alicujus consensione omnem derivationem accepisse, pro comperto habemus. Mittimus quae in his fortuito etiam evenire solent, quaeque simplicioribus quandoque imposuisse, haud a veritate nimis absconum videtur. Quicquid

tamen de his fuerit , id porro certum est , summos in Arte Viros , probitate quidem , & maxima in medicando experientia conspicuos , nullam , vel parvam admodum attentionem sphygmicae *Gallorum* doctrinae dedisse , quaeque idcirco apud omnes (rarioribus fortasse , felicioribusque ingeniis exceptis) neglecta semper fuit & deserta .

Id quidem a novae doctrinae fautoribus maxime difficultati referri solet , quae in omni determinanda pulsuum modificatione invenitur , sive essentialis , sive accidentalis ea fuerit , praesertim cum ad rei implicationem compositio accesserit ; unde parva factorum cum statutis principiis consensus non falsitatem doctrinae , sed maximam tantum difficultatem arguere , acriter contendunt . Verumptamen , pace tantorum Virorum , meminisse hic forte juvabit , quod doctrina , quae omni perspicuitate destituitur , ita ut nulla facilitate in commodum usum trahi possit , sed perpetua tricarum difficultate obsidetur , frequentissimamque deceptioni occasionem suppeditat , non modo inutilis , sed maxime noxia simul habenda sit , eaque tuto carere idcirco queamus . Nec reticendum , quod omnes sphygmici Doctores , nec *Galeno* excepto , unanimiter fateantur , nullam prognosticorum , quae

a 107

a sola pulsus exploratione deducuntur , certitudinem esse , nisi ab aliis signis (firmiori certe regula in aegrotantium corpore ordinatis) confirmatio accedat . Quod sane ut pulsuum fallaciam maxime recelare videtur , sic necessitudinem reliqua , quae clariora profecto sent , & tutiora , recte perpendendi satis demonstrat .

His ita se habentibus , pauca generalia de pulsuum significatione , quae saltem a tyronibus facile percipi possit , ac nullo implexu , vel minimo utcumque possibili dubio procedat , nunc adducere , operae pretium erit . Ante omnia vero advertendum , quod cum pulsus in motu consistit , quem extremorum in primis digitorum applicatione Medici in arteria percipiunt , in canale scilicet cylindrico , & flexibili , dum hic alterna vicissitudine dilatatur , & constringitur , satis patet , ab ejusdem exploratione quo pacto motus ipse procedat , nec non ejusdem causae , vel obstacula vigeant , inferri posse . Omnem porro causam , a qua arteriarum pulsus derivantur , vires vitales constituunt , arteriis ipsis nervorum opera immediate , vel mediate (cordis scilicet interventa) applicatae . Hinc evenit , ut a pulsus exploratione generatim de quantitate & modo virium optime in primis judicare quea-

queamus , tum & de circulatione sanguinis , & de effectibus quibuscunque aliis , simili modo ab iisdem viribus praecipue moderatis . Ad haec vero determinanda satis erit , ut pulsus magnitudo , & durities , & frequentia , & regularitas rite exploretur .

Quae quidem omnia tametsi plana utcunque videantur ; non desinunt tamen difficiliora saepius evadere , cum a nativa plerumque corporum constitutione originem ducant , nihilque idcirco inassueti in morbis designent . Ob id necessarium omnino erit , ut Medici naturales cujuscunque individui pulsus optime dignoscant , quid scilicet in his vis aetatis , & temperamentis , & sexus , & peculiaris cujuscunque constitutionis valeat , ut sic magis magisque fallacissimae rei in Medicina progressus praepediatur .

Ratione magnitudinis pulsus in magnum dividi potest , & parvum , quorum sane primus in plena consistit arteriae dilatatione , & facile idcirco percipitur , alter vero quidquam ab arteriae volumine tollere semper videtur , unde illa quasi abscondita & sepulta jacet . Magnus porro pulsus vires quomocunque auctas arguit , parvus imminutas . De hoc autem observandum praeterea est , quod aliquando non virium defectum , sed oppressio-

nem

nem potius indicet . Quod sane in febrium exordio , nec non in affectione hysterica , ac alia quacumque spasmodica aegritudine experitur . Hinc evenit , ut soluto spasmō , ob auctam reactionem , vel sanguinis missionem , statim arteria a depressione insurgat , parvumque pulsus magnus inde sequatur . Communiter strictus quoque , vel convulsivus , vel irritatus appellatur , speciemque refert pulsus *acritici* D. *Bordeu* .

Durus pulsus dicitur , cum arteria haud facile digitorum pressioni cedit , ita ut non flexibilem , sed rigidum canalem digitis premere videamur . Mollis contra erit , simulatque arteria facile cedit , digitorumque tangentium submersionem quasi ferat . Vis aucta , plenitudo canalium , obstacula cujuscunque generis , pulsus duritiem efficiunt , & ab illa designantur . Contraria vero de molli- tudine intelligenda sunt . Quod si durities cum magnitudine conjuncta sit , fortis inde pulsus exoritur ; debilis autem , cum parvitate molli- tudo accedat . In utroque casu quae separatim a componentibus pulsibus indicantur , potiora esse , ex se patet . Hinc pulsus fortis proprius esse solet inflammatoriae dispositionis , & morborum , qui ab illa derivantur , ubi sane omnia locum habent ma-
gni

gni & duri pulsus attributa; debilis vero putridas semper aegritudines sequitur, in quibus nempe ingens virium prostratio saepe locum habet. Quandoque pulsus debilitas apparens nonnisi est, nihilque idcirco mali ominis portendit, cum scilicet ob arteriae profunditatem, vel crassiorum superimpositum cellularis membranae stratum, ut obesioribus fieri solet, a tangentibus digitis ictus plenitudo haud percipitur.

Sequitur pulsus *frequens*, qui nempe determinato tempore majorem, quam in perfecta valetudine, ictuum numerum habet. In diligentiori Sphygmica diversam a *frequenti* fert pulsus *celer* significantiam. Hic enim tunc esse dicitur, cum brevius in unoquoque ictu tempus absumitur, tametsi numerus pulsationum nullum in determinato tempore tulerit incrementum. Illi contrarius est pulsus *tardus*, in quo idcirco majus inter pulsationes spatium interponi, ex se fit manifestum. Generatim pulsus frequentia auctas vires indicat, a quibus motus incitatur, & hinc irritationem, & quae haec movendae opportuna inveniuntur. Sed admitti simul debet, quod saepius descripta frequentia praecipuum eximiae debilitatis syntoma constituit; idque fieri solet, cum parvitas, & mollitudo simul
acce-

accedat . Hinc facile intelliguntur quae ad tardum spectant . Profecto facillima esse solet hujus cum forti pulsu conjunctio , rarissima vero quae huic contraria est . Ex quo fieri necessario debet , ut frequentius vigoris , quam prostrationis indicium in pulsu tardo inveniatur .

Praecipuae , quae hactenus descriptae sunt , pulsus differentiae , in hoc conveniunt ut rythmi aequalitatem ferant ; unde & facilius earundem intellectus evadit . Crescit vero difficultas in pulsibus *arythmicis* , sive inaequalibus , in quibus sane arteriae oscillatio innumeris fere modis turbari aliquando solet , nullo , vel parvo admodum , ordine servato . Celebriores tamen inter ceteros , minusque simul abnormes habentur *dicrosi* , *intermittentes* , *incidui* , a quibus *Solanus* peculiaria prognostica sua in primis deducere solebat . Forte & ab iisdem , peculiari modificatione ornatis , omnes inde deductae sunt in novo systemate effectae *criticorum* pulsuum differentiae .

Ut autem discriminationem de illis quidquam subjungatur , de dicroto primum id faciemus . Hoc nomine pulsus appellari solet , in quo passim arteriae diastoles in duas veluti dividitur , ita ut pro unica pulsatione duae ob-

Antepr.

I

ve.

veniant, quae ad se invicem properantes illius spatium perfecte complent. Narium haemorrhagiam ab eodem indicari, monet *Solanus*, & quidem magnam, si in dicrotismo secundus ictus vividior primo extiterit, & contra. Pro ratione vero frequentiae ejusdem dicrotismi, num haemorrhagia citius vel tardius ventura sit, declaratur. Advertendum tamen est, quod ut descripta prognosis vera inveniatur, narium pruritus, & rubor faciei, & alia simul concurrere debent symptomata, impetum in illam particulam satis ceteroquin per se indicantia; alias dicrotismus, juxta *Solani* mentem interpretatus, maxime fallit. Certe pluries eundem observavimus in aneurismate, nonnumquam in aliis etiam casibus, nulla tamen sequente nasali haemorrhagia. Major adhuc incertitudo invenitur in determinando haemorrhagiae tempore, quod fortassis non a dicrotismi frequentia, sed a diebus regulam potius sumere videtur, in quibus Natura salutares motus praecipue incitat. Ita ut, si quidquam generatim de pulsu dicroto statuendum sit, in hoc fere consistit, ut obstaculum in arterioso systemate designet, contra quod vires insurgunt, ad idem diruendum destinatae. Impetus vero eo quandoque pervenit, ut hinc reapse haemorrhag-

rhagia per nares sequatur, vel per alia emun-
ctoria, prout reliqua, quae habentur, syngo-
mata vim conantis Naturae diversimode appli-
catam designant.

Dicroto oppositus plane est pulsus intermit-
tens. Nam ut in illo conduplicata quandoque
fit pulsatio, sic in isto deficit omnino, ita
ut vacuum spatium manet, nulla sensibili
pulsatione occupatum. In pulsu vero inter-
mittenti arteriae silentium longius aliquando
protrahitur, aliquando brevius, pro ut nempe
simplex, vel duplex pulsatio deficit; simulque
tempus variare solet, in quo intermissio re-
currat. Ab huiusmodi pulsu malum semper
omen Medici olim deducere solebant. Verum
funesta prognosis falsa ut plurimum de-
monstratur, non modo a felici eventu, qui
pulsus intermittens saepius in morbis se-
quitur, verum etiam ab intermissione, quae
naturalis fere hominibus quibusdam, hy-
pochondriacis praesertim, esse solet. *Solani*
diarrhaeam in morbis a pulsus inter-
mittentia praenunciari, affirmat, & qui-
dem magnam, si longa sit intermissio, & bre-
vi tempore adventuram, si frequenter recur-
set. Quod si durities accedat, vomitus facile
cum diarrhaea conjungitur, urinae vero pro-
fluvium, si mollitudo. Sed advertendum si-

mul est, quod non semper descriptas evacuationes pulsus intermissio praecedat, nec semper illas sequatur, quaecumque demum fuerit (essentialis nempe, vel accidentalis) hujusmodi incongruentiae causa. Hinc de pulsu intermittenti ea omnino affirmari possunt, quae de aliis dicta sunt; quod nulla nempe sit eisdem certitudo, nisi ab aliis signis simul petatur. Id autem monendum nunc restat, ut tum reapse fatalis hujusmodi pulsus modificatio haberi debet, cum extrema eidem debilitas jungatur; tunc enim a virium defectu immediatam nonnisi originem ducit, extremumque ideo fatum proxime praecedit.

Inter inaequales pulsus illum praeterea referre oportet, qui *inciduus* a *Solano* dictus fuit, qui quae tametsi novam pulsus speciem, ab eodem primo perceptam, constituere videatur, fortassis tamen apud *Galenum* sub *undosi* titulo quidquam simile descriptum invenitur. Hujusmodi vero pulsus eo modo procedit, ut per duas, tres, quatuorve ad summum, pulsationes, ictus major continuo evadat, ac veluti supra se invicem assurgat. Sudorem ab illo indicari, docet *Solanus*, dummodo mollis simul sit, & omnis absit a cute rigiditas. Huic forte contrarius *myurus* haberi debet, a *Galeno*, ut videtur, primum ad-

adnotatus , in quo pulsationes gradatim minores fiunt , & veluti fatiscunt , & arteria extenuatur instar muris caudae , unde nomen originem habuit .

Praeter descriptas pulsuum varietates, aliae quamplurimae fortasse dari possunt, quas tamen nulla distincta, ac certiori regula determinatas, nobis datum fuit haecenus perfecte dignoscere, ut aliis (certe diligentioribus felicioribusque) evenisse proditum est. Unde generatim id de inaequali pulsu affirmari posse autumamus, quod tumultuariam indicet in corporibus nostris virium distributionem, dum hae functionibus explendis applicantur. Sed de his satis. Id modo tantum observandum restat, quod ad rite perficiendam pulsus explorationem, regulis se obstrictos Medici credere omnino debent, quarum sane negligentia errandi occasionem, ceteroquin in his facilissimam, magis adhuc frequentem reddit. Quapropter id Medicus ante omnia curet, ut non statim in primo ad aegrotum ingressu pulsum exploret, vel a prima exploratione plenum iudicium ferat; facile enim illius praesentia hujus animum turbat, & hinc arteriae motum. Tres dein, vel quatuor digitos carpo applicet, ita tamen ut propria dextera manus, ad commodam dili-

gentemque observationem perficiendam , sinistram aegroti tangat , & vicissim . Aegrum interea eo modo dispositum esse oportet , ut nullam ejusdem musculi defatigationem patiantur ; sedere nempe debet , vel cubare , brachiumque molliter flexum supra pectus habere . Nec statim a somno pulsum Medico exhibeat , vel dum vehementi motu animus agitur ; in utroque enim casu satis aliquando vehemens fieri solet arteriarum commotio .

Sed accedamus modo ad signa describenda , quae ex animalibus actionibus petuntur , quaeque & magnam vim possident in morborum judicio ferendo . Immo vero tutiorem ab his prognosim deduci posse , certiorumque significantiam in iisdem contineri , a diligentioribus quibuscunque Medicis , pro rato habetur . Malum porro semper est , dum vis sensorii , quae sane in corporibus nostris omnium virium principium constituit , depressio quomocunque fiat , vel perfecta inopia . Id vero optime demonstrat affectio quaecunque comatosa , sensuum perturbatio , & quae inde quandoque sequitur perfecta abolitio , diffusa per omnes animae facultates infirmitas , quaedam ejusdem animae ab omni affectione vacuitas , ingens musculorum inertia ,
qua

qua & motui artus inepti redduntur , & aegri nullo pacto se erigere queunt , & projecti cubant , dorso innixi . Pessimam sensorii perturbationem indicat praeterea delirium , & hinc omnis , quae illud praecedere solet actionum incongruentia . Hujusmodi est floccorum , & muscarum , quae ante oculos obversari videntur , collectio , inaequalis membrorum dispersio , vel nudatio indecora , impetus , quo improvise aliquando se tollere conantur aegroti , perpetua , quae eisdem premit , vigilia , & alia ejusdem generis .

Nihil vero magis Medicorum judicium adjuvat , quam accurata vultus aegrotantium intuitio . Mira enim est quae in facie a vi morbi fieri aliquando solet lineamentorum perturbatio . Hinc ut suspecta haberi haec semper debet , tametsi non eodem modo se visendam praebet . Bona est vultus conditio , cum nullo pacto in morbo mutatur , ac nativum omnino modum retinet . Si vero turgidior fiat , & magis decora , & grato colore , qui prius deficiebat , suffundatur , vel rubri & torvi simul oculi evadant , morbus delirium minatur , vel aliam quamcunque periculosam cerebri affectionem . Rubor autem ad genas circumscriptus , viscerum inflammationem indicat , & corruptionem , in primis

mis pulmonum . Omnium vero pessima est
 facies , quam *Hippocraticam* appellant , sic di-
 ctam ab *Hippocrate* , qui perfecte illam in
Prognosticis delineavit . Eam vero constituunt
oculi concavi , nasus acutus , tempora collapsa ,
auris frigidae , & collapsae , lobi aurium inver-
si , & cutis circa frontem dura , intenta , ari-
da , colorque totius faciei pallidus , aut & ni-
ger , & plumbeus . Oculi dormientium semia-
 perti , dummodo antecedens evacuatio id non
 expresserit , male semper interpretandi sunt .
 Quod si in puerulis bulbus simul agitetur , ac
 maxima jam facta sit per morbum virium exte-
 nuatio , convulsione jam ipsos detineri , quae exi-
 tialis esse solet , indicium est . Nec vox negli-
 genda , quae maximam sane in organis vim
 requirit , ut plena fiat ; unde debilis , & inae-
 qualis , & obscura , quam canglosam *Hippo-*
crates appellavit , maximam semper virium
 depressionem indicat , & mala est . Quod si
 in ebriis deficiat omnino , ita ut muti ja-
 ceant aegrotantes , tametsi ebrietas solvi coe-
 perit , & febris supervenerit , insolubilem con-
 vulsionem indicat , quae ad mortem disponit .
 Vox vero acuta ab inflammatoria organorum
 vocalium tensione ut plurimum originem su-
 mit . Ceterum si plura de his novisse quis
 voluerit , ad *Hippocratem* in primis se con-
 ver-

vertere debet , qui princeps merito in omni aetate veneratus est Naturae minister , & interpres . Praecipue vero consulendus est liber *prognosticorum* , ubi admirabilis , ac divina propemodum , quam Medici spirare possunt , Artis sapientia continetur .

Haecenus ea praecipue descripta sunt , quae vim morbi impressam ferunt , quaeque corporum nostrorum vastationem a morbis indutam declarant . Verum residua semper in illis fingi debet vis , quae vitam sustinet , satisque fontium caussarum activitati resistit . Haec porro vi morbosae contraria est , cum qua idcirco continuo praeliatur , & , victrix tandem , incolumes aegrotantes servat . Hinc recte ab *Hippocrate vis medicatrix* appellata fuit , cum faustus morborum eventus eidem tribendus in primis videatur . Eiusdem porro activitate admirabiles quandoque conatus moventur , qui tametsi ingenti saepius turbatione conjungantur , cum haec tamen deserbuerit , omnia tranquilla reddunt , & pacata . Praecipuus vero descriptae vis effectus *crisis* , sic dictam a Medicis , constituit . Cujus quidem significatio tametsi diversimode accepta fuerit , ita ut quid praecipue de ea intelligendum sit , apud Medicinae Professores non satis constet , nos tamen cum *Galeno* , aliisque Artis nostrae Antiquis .

tistibus , perfectam morbi in salutem mutationem , crism generatim appellandam esse , satius putamus . Hinc inutilis videtur admiffa ejusdem divisio in perfectam , & imperfectam ; simulatque enim morbus adhuc durat , nullam veram crism fuisse , pro certo habemus . Et re quidem vera in communi Medicorum idiomate morbus judicatus dicitur (judicium vero idem ac *crisis* sonat) cum perfecte sanatus cedit . Omnia ergo respuenda sunt quae de his implicata adduci solent , ut ea , quae nihil , praeter tricas , & difficultates tyronum intellectui creare ompino videntur ,

Descripta interim mutatio maximas aliquando evacuationes sequitur ; interdum vero nullas , cum nempe paullatim quicquid morbosum est educitur , vel assimilatur . Quod quidem ut a Natura optime fieri possit , materias in primis praeparare oportet , eas nempe attenuando , vel inspissando , vel separando , vel aliis modis temperando , quos omnes dignoscere , Medicis forte datum haestenus non fuit . Descripta praeparatio sub *coctionis* nomine venit , quam idcirco crism semper praecedere debere , cuique fit manifestum .

Adnotatione interim dignum est , descriptas crises determinatis semper diebus fieri ,
qui

qui critici ob id dicti sunt. Quae quidem doctrina, ab *Hippocrate* in primis statuta, tamen ab aliquibus, non infimae quidem notae Medicis, haud recepta sit, firma tamen nobis videtur, & a perpetua observatione confirmata. Quod sane tam verum est, ut maxima Medicorum pars, qui inter Veteres aequae ac Neotericos celebratissimi, in praxi potissimum medica, extiterint, idem affirmare, ac ut Naturae institutum amplexari, haud verita sit. Profecto negari nullo pacto potest, quod omnes, quae in corporibus nostris actiones exercentur, determinata semper ordinentur periodo. Vires namque illis destinatae, quamcunque originem agnoverint, cum tamen a nativa corporum constitutione, quae eadem semper est, praecipuum modum accipiant, determinatam efficaciam jugiter promunt; unde fieri omnino debet, ut effectus earundem statutis non nisi temporibus propriam plenitudinem adipiscantur. Ad haec vero confirmanda observatio accedit, quae revera eam in animali oeconomia legem dominari, quam nunc pronuntiavimus, sive perfecta, sive imperfecta valetudo fuerit, satis superque indicare videtur.

Non inficiamur tamen, aliquando corpora nostra a descriptae regulae imperio exempta

inveniri ; sed exceptio haec est peculiaris , quae generalem regulam haud derogare valet , quaeque rite interpretata , forte non tam difsona a statutis principiis invenietur , ut aliqui facile in animum sibi inducere visi sunt . Nulla interea necessitas urget , ut criticorum dierum doctrinam a numeris pythagoricis deductam agnoscamus , cum contra firmiter statui posse contendimus , eam omnem derivationem suam acceptam referre sempiternae consuetudini , qua Natura , determinata periodo , omnia , quae sunt , disponit semper , & gubernat . Hinc argumenta , toties post *Asclepiadem* , & *Celsum* pleno ore ab aliquibus repetita , adversus receptam criticorum dierum doctrinam , sponte ex se ruunt , eamque infirmare nullo pacto valent . Memorata siquidem argumenta vel exceptiones continent , quas nullo pacto generalem regulam adversari , jam supra innuimus , vel inutili conatu numerorum pythagoricorum futilitati demonstrandae applicantur .

Cum igitur dies critici admittendi sint , in quibus scilicet residuae adhuc oeconomiae vires peculiari modo in debellandum morbum impetum faciunt , *Hippocratis* testimonio , nec non perpetuae observationis beneficio , sequentes statuuntur : tertius nempe , quintus , septimus ,
no.

nonus, undecimus, decimusquartus, decimusseptimus, vigesimus. Ex quibus facile apparet, periodum, quae dies critici disponuntur, ab initio tertianariam esse, post undecimum vero fieri quattanariam; quae sane periodus ea reapse videtur, quam corporum nostrorum actiones potissimum affectant, illique fere semper accommodatae obsequuntur. Quod cum ita sit, satis patet, cur inter dies criticos vigesimus potius, quam vigesimus primus a nobis, exemplo etiam magni nominis Medicorum inductis, referatur. Veram quidem est, *Hippocratem* in *aph.* 36. sect. IV., nec non in lib. de *diebus judicatoriis* vigesimum primum inter dies criticos retulisse; sed alienum ab *Hippocratis* mente id fuisse ex eo deducitur, quod in reliquis genuinis ejusdem operibus praecipuas morborum judicationes in vigesimo adnotantur. Ita ut in cit. *apbor.* errorem irrepsisse videtur culpa amanuensium, forte post *Archigenis* aetatem, qui vigesimum primum praefendum esse, princeps auctor fuit. Libri vero de *diebus judicatoriis* nulla ratio habenda, cum satis constet, nullum eidem inter genuina *Hippocratis* opera locum a peritis concedi.

Post vigesimum diem, cum morbus adhuc duraverit, vires oeconomiae, magis adhuc ex-

tenuatae, tardiores nonnisi effectus promere potis erunt; unde crifes a periodo quartanaria ad septenariam transire videntur usque ad quadragessimam diem. Inde vero periodus magis etiam elongatur, & mensualis fit, & hinc annualis juxta *Hippocratis* regulam. Fateri tamen oportet, in morbis diuturnioribus crifes satis abnormes fieri, vel nullam, saltem accuratam legem servare, quae in acutis locum habet.

Mittimus interea quae & hic adnotanda essent de reliquis diebus, quibus omne continetur morbi curriculum; nimiam enim praecisionem redolent, ac forte inconditam superfluitatem, confusioi gignendae nonnisi opportunam. Id tantum nunc advertimus, quod ratione activitatis supra omnes dies criticos in acutis morbis septimus primas ferat, dein decimus quartus, & tandem vigesimus. Ita ut cum morbus in septimo haud judicatus fuerit, facile ad decimumquartum protrahitur; hoc vero irritum experto, vigesimum ut plurimum expectare oportet. Cum interea crifes paullatim praevia concisione praeparentur, hinc quidquam semper antea in conspectum venit, quo tuto saepius illae praenuntiari valent. Dies vero, in quibus id fieri solet, *indices* appellantur, sive

sive *semiseptenarii*, eum medium cujuscumque hebdomadis occupent. Hinc in Veterum doctrina quartus, undecimus, decimusseptimus, indices dicebantur septimi, decimi-quarti, & vigesimi, cum motus in illis excitati, crises in his futuras optime designarent. Veruntamen haud satis intelligitur, cur dies reliqui, in quibus forte incohata mutatio adhuc durat, ac venturam crisin magis semper magisque certam reddit, eodem nomine ornari non valeant.

Supra jam monuimus, morborum judicationes, sive crises sic proprie dictas, duplici modo fieri, nulla scilicet sensibili apparente evacuatione, vel contra. Primum evenit in morbis levioribus, in quibus nempe morbosa materia a Naturae viribus, adhuc fere integris, facile subigitur, nec tempus habet ut magna copia cumuletur, magnisque evacuationibus occasionem inde suppeditet; vel in spastica affectione, cujus quidem solutionem nec ulla praecedat evacuatio. Alterum vero fit in magnis morbis, qui revera magnis non nisi evacuationibus sanantur; ingens enim in illis fingi debet materiarum cumulus, viresque simul constitutionis sub initium impares, ut illas quocumque modo retundere, vel extra movere paullatim valeant. Veruntamen temporis

bc

beneficio , cum oppressio haud insuperabilis fuerit , sensim irritatae, conatus exerunt , quibus tandem idoneae evadunt, ut quicquid noxium est foras expellatur .

Id porro dignoscitur a mutata primum qualitate materiae morbosae , ejusdem nempe inspissatione si tenuis nimium fuerit , vel liquatione, si densior ; tum a novis morborum symptomatibus , vel eorum , qui antea erant , intensiori exacerbatione . Respiratio v. g. anxiosa fit & difficilis , caput gravatur , vel dolet , oculi veluti scintillantes evadunt , aeger delirat , dolores recrudescunt , torpor membra occupat , fit cardialgia , hypochondria deprimuntur , abdomen intumescit , intestina borborygmis agitantur &c. . Quae quidem omnia , tametsi maximum tyronibus assidentibusque terrorem faciant , cum tamen , attenta observatione adhibita , vires inveniantur , haud omnino a morbo tritae , simulque omnis descripta tempestas diem criticum excipiat , de instanti crisi cogitandum potius esse , indicia praebent .

Quod si reapse evacuatio tandem apparuerit , puta sudoris , vel sanguinis , vel sputi , vel urinae , vel materiae intestinalis , statimque ab illa aegrotantes propriarum aerumnarum insigne tulerint levamentum , & bene se habuerint , veram crislam jam factam fuisse ,

se, tuto affirmari poterit. Contra vero si in pejus semper ruant; tunc enim non naturae, sed morbi vires superantes erunt, pessimumque idcirco statum semper indicabunt. Atque hoc pacto, eventus consideratione, firmius, ac nulla prorsus ambiguitate, de rebus aegrotantium iudicium ferri poterit.

Quae haecenus dicta sunt mentem nostram de crisi- bus, & diebus criticis, satis explicare videntur. Dum vero *Hippocraticam* de his doctrinam magna ex parte retinemus, expectatricem, inertemque medicinam haud omnino hic laudandam assumimus. Nam tametsi fateamur, naturam haud turbandam esse, dum crisi- bus incitandis intentra laborat; id tamen artis auxilia non excludit, quorum sane defectu vel tardior illius operatio evadit, vel quandoque sub morbi sarcina deficit omnino, ac dum Medicus expectat, aeger a morbo suffocatus perit. Hinc in Clinicae artis exercitio summa opus est prudentia; tempus est enim, in quo reapse cunctando vincitur, dum interea omnem aliquando activitatem opus est explicare, ut Naturae jam fatiscenti opportune succurratur. Praecipuas vero hujusmodi prudentiae regulas, quae maxime in diversis casibus variare possunt, in sequenti capite, tum & alibi, prout se occasio tulerit, in describenda praesertim morborum historia, proponendas habemus. Hic enim generalia tantum ex-

Antepr.

K

po-

posuisse, simulque tyrones de re satis gravi monitos in antecessum fecisse, princeps fuit animi nostri sollicitudo.

C A P U T V.

Therapeutica.

Postquam in superioribus capitulis de morbis, & eorum differentiis, & causis, & signis, quoad satis in prima institutione videtur, dictum fuit, nunc quicquam de his subungere oportet, quae ad curandi methodum pertinent, sive ad regulas, quibus aegrotantium restitutio pro virili parte perfecta obtineatur. Explet haec omnia *Therapeutica*, sic dicta a verbo graeco *θεραπεύω*, quod *ministrare* significat, vel curam habere, & hinc mederi. Medicus enim juxta *Hippocratis* assioma ut Naturae Minister fingendus est, qui jugiter id sibi proponere debet, ut eidem *serviendae* unice incumbat. Quo autem pacto obtineri id tuto possit, breviter nunc explanare operae pretium ducimus.

Dum Medicus ad aegrotantem accedit, eo animo id facere semper decet, ut maximas eidem suppetias ferre, ipsumque incolumiē restituere firmiter sibi propositum habeat. Quod quidem nusquam recte fieri poterit, nisi attente ad ea mens applicetur, quae in corpore aegroti praeter naturam in primis adveniunt, & morbo-
sum

sum statum constituunt , vel ad hunc referri quoquo modo possunt . Haec enim omnia praecipuum componunt Naturae idioma , quo ipsamet quae facienda sunt dilucide explicat . Ita ut cum recte intellectum id fuerit , nec ulla se immisceat in eo interpretando erronea praesumptio , rem medicam certiozem inde fieri posse , haud affirmare dubitamus . Quicquid vero in aegrotantis consideratione obviam venit , quod Medicum de his , quae agenda sunt , instruat , siueque conservationem , vel ablationem exposculet , *indicans* dicitur . Cognitio , quae inde acquiritur , quaeque peculiarem agendi modum in mente Medici repraesentat , *indicatio* audit . Nomen tandem *indicati* instrumentum recipit , cujus applicatione quae ab indicante expetuntur perfecte obtineri utcunque valent .

Ex his satis intelligitur , quod munere indicantium fungantur non modo caussae morbi , morbus ipse , & syntomata : ea nempe , quae tollenda semper sunt , verum etiam vita superstes , ejusdemque caussae , & phaenomena , quae diligenter conservare oportet . Porro *indicatio vitalis* dicitur , siue *conservatoria* , quae vitam in morbis residuam , quoad fieri potest , sustinendam exposculat ; *curatoria* , quae morbum jam praesentem profligandum omnino esse reposcit ; *palliativa* , quae syntomatam molestiam , satis aliquando gravem , mitigandam exquirat ; *pro-*

phylactica tandem, sive *praeservatoria*, quae causas morbosas petit dissipandas, antequam plena in morbo producendo earundem efficacia fieret.

Utinam vero Medicorum studium in sola ponendum esset indicantium consideratione; his enim recte perpenlis, facilis nonnisi inde evaderet indicatorum cognitio, & applicatio, & hinc pati facilitate omne consummatum haberetur Artis votum. Verum importuna saepius accedit *contraindicantium* praesentia, sive phaenomenorum, quae indicantibus contraria sunt, quaeque respuunt omnino quae ab his petuntur. Implicatissimum idcirco *contraindicantia* Medicis negotium facessunt, a quo summa nonnisi difficultate ipsis sese expedire quandoque conceditur. Canones vero, quibus generatim in descripto indicantium cum *contraindicantibus* conflictu tutior via teneri possit, sequentes habentur.

Dum contrariae indicationes in morbis apparent, quae magis urget explenda in primis est, alia tamen non neglecta. Ita ut in hoc casu agere quidem oportet, sed magis semper moderate, quam si nulla contraria adversaretur indicatio. Omnium vero indicationum urgentissima semper existimanda est vitalis, quae reliquis idcirco anteponenda. Idem dicendum de curatoria, habita ratione indicationis palliativae: dummodo vehementissimum
ali.

aliquod symptomata, quo morbus intolerabilis redditur, vel magis periculosus, omnem haud revocet Medicorum attentionem; tunc enim palliativa primatum affumit, cui satisfacere in primis oportet, donec praecipuus tumultus compescatur, tempusque fiat, ut, curatoria indicatio jura sua iterum assumat. Quod si ob indicationis obscuritatem haud satis pateat quid agendum sit, a simili morbo lumen petere oportet; simulque attente observandum num quod in usum trahitur utile sit, nec ne. Hoc enim pacto satis ab initio cognosci potest, vera, an falsa indicatio ea sit, quae accipitur, & num iisdem idcirco insistendum, quae adhuc in usum revocata sunt, vel contrariis.

Optima methodus raedendi ea haberi praeterea debet, qua omnis curatio *cito* fiat, *suave*, & *juvande*. Quod quidem vulgarissimum axioma medicum praecipuas (ni errore ducimur) regulas continet, quibus res aegrotantium sapienter dirigi potest, & gubernari. Cum enim morbus quidquam semper foveat vitae infensum, quo tandem & perfecta ejusdem vastatio producit, ut maximus oeconomiae animalis inimicus fingi debet, quem ideo ab aegrotantium corpore quam citius expellendum esse nemo est qui non videt. Nulla igitur interponenda est mora, simulatque indicans quodcumque apparuerit, ut ejusdem expletio fiat.

fiat. Occasio enim praeceps est, quae si transferit, inutilis, imo periculosa, expetita jam antea diligentia evadet. Hinc haud laudanda eorum ratio videtur, qui oscitanter expectando, omne tempus, satis plerumque in morbis pretiosum, frustra perdunt. Saepius namque non a prudentia id factum novimus, sed a quadam animi fluctuatione, ab incitia, & experimentorum defectu ut plurimum orta. Nullo enim pacto admitti potest, quod Natura solis suis viribus morbum semper debellare potis sit. Ex quo fieri necessario debet, ut si reapse impar ad hoc inveniatur, nullo auxilio suffulta, certam oppressionem feret, & plerumque irreparabilem. Dum vero auxiliaria Medicina accedit, quidquam semper boni expectari potest; haec namque validam naturam dirigit, impotentem restaurat.

Fateri tamen oportet, quod a descripta auxiliaria Medicina tum bonam frugem expectare debemus, cum a consummato Medico, & in omni naturali disciplina perito administratur. Hoc enim pacto omnis, quae ab Arte induci potest, perniciēs semper vitabitur, sicque curatio non modo *cito*, sed *tuto* etiam perficietur. Porro ad hanc secundam conditionem ducit quoque delectus instrumentorum, quae in usum revocanda sunt; quorum sane simpliciora compositioribus, mitiora actuo-

sio.

fioribus sunt semper anteponenda . Casum tantum excipe , in quo desperata res aegrotantium , ut quicquam potius , etsi dubium , quam nihil periclitetur , exoptulet . Nota simul ea sint , & , cum fieri possit , longo usu comprobata . Hinc arcana remedia jugiter respuenda , ea in primis , quae ut universales medicinae venditantur ; nihil namque medicae rationi , etiam vulgariori , tam aperte opponitur , quam inepte a vulgo celebrata quaecunque panacea .

Ad majorem praeterea aegrotantium securitatem maxime ducit , ut in formulis medicis describendis omnes ablegentur grammatarum ineptiae , adhibeanturque non contracta , sed aperta verba , & vernacula , ut sic nullo dubio pharmacopolis earumdem sensum intelligere facile concedatur . Nec minus a frequenti medicamentorum mutatione se abstinere debent Medici ; cum saepius , in morbis praesertim chronicis , prima pericula nullum de eorum activitate argumentum praebent . Frequens vero , & inconcinna mutatio , non ad restaurandam , sed ad opprimendam naturam facta potius videtur .

Dum vero haec omnia sic peraguntur , *ju- cunditati* simul consulendum ; id nempe Medici etiamnum efficiant , ut minus gravis , quoad fieri potest , aegrotantibus medicatio evadat . Cum ergo remedia in usum revocanda

da sunt , minus ingrata feligantur , habita praesertim ratione gustus , & idiosyncrasiae aegrotantium ; vel si nulla locum habere possit substitutio , modus inveniatur , quo molestia medicaminum retundatur , vel quovis modo obtegatur . Nihil profecto molestius , nocentiusque ab aegrotantibus fingi potest , quam inexorabilis Medicorum severitas , & obstinatio . Quod sane , ut de medicamentis , sic de cibis etiam intelligi omnino oportet . Imo vero praecipua in his praescribendis regula a specifico aegrotantium appetitu , & naturali propensione deducere , tutius fortasse erit ,

Quod si de incurabili morbo agatur , vel difficili , nunquam spes ab aegrotantium animo delenda est ; unicum id enim habetur in hominum vita , plena miseriis , dulce blandimentum , potissimum cum animi vires magis magisque depressae a morbo fiant . Eam ergo diruere , maximum immanitatis argumentum erit , quod ab humana ratione ut continuo alienum sit , enixe ominamur . Medici autem id firmiter in mente repositum habeant , quod morbus sanari non semper possit , aegrotus vero jugiter consolatione leniri maxime possit . Hoc idcirco ut praecipuum haberi debet eorum officium , qui divinam propemodum artem profitentur , humanitati quocumque modo levandae unice , ut videretur , destinatam .

423831

h. 1 -

25-11

